İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ KÜLTÜR
İŞLERİ DAİRE
BAŞKANLIĞI
KARAMİZAH
MERKEZİ AYLIK
YAYIN ORGANIDIR

YIL 2
SAYI 18
2000

MİZAH KÜLTÜRÜ

KARA mizah merkezi

"BU DERGİ SİZİNDİR. ALABİLİRSİNİZ!"

TURHAN SELÇUK ÖZEL SAYISI ve "ABDÜLCANBAZ"

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

Genç Yeteneklerden
KARİKATÜR SERGİSİ

Açılış: 26 MAYIS 2000 / Saat:18.00

TARIK ZAFER TUNAYA KÜLTÜR MERKEZİ,
TÜNEL - BEYOĞLU, TEL: (0212) 293 12 70

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞII

▶ TURHAN SELÇUK'UN ABDÜLCANBAZ'I...

Ve tarihler yıl olarak, Milattan Sonra 1957'yi gösterirken Türk Çizgiroman Tarihi'nin halen yaşayan en uzun soluklu çizgiroman karakter/kahramanı ortaya çıktı: ABDÜLCANBAZ.

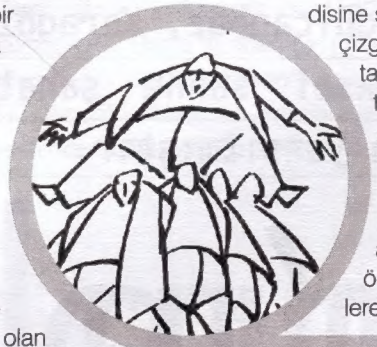

O dönemlerde adı bir efsane olan Akbaba Mizah Dergisi'nin devamlı karikatüristlerinden biri olan Turhan Selçuk eşzamanlı olarak Milliyet'te de çalışmaya başlamıştı. Karikatüristliğinin de başlamasına neden olan ve çocukluğundan beri çok sevdiği -çizdiği Abdülcanbaz macerelarında sık sık aktardığı gibi- çizgiromanların bir benzerini yapma arzusuyla bir tipleme yaratmıştı... Derken yayına başlayan bu çizgiroman okurunu ve aradığı ilgiyi hemen buluvermişti. Genç Turhan Selçuk çocukluğundan beri hayranlıkla takip ettiği 'Baytekin (Flash Gordon)' kadar maceraperest Sihirbazlar Kralı Mandrake kadar karizmatik ve kendine güvenli, Kızılmaske kadar komplike ve gizemli bir karakterdi Abdülcanbaz. Burada yayınlanan karakterlerden biri olan Komiser Osman bir süre sonra hemen hepimizin tüketimini yaptığı günlük gazetelerin köşelerine sıkışıp kalan çizgiromanlardan en şanslılarından biri de Abdülcanbaz olmuştur. Daha doğrusu yakaladığı kalite baremiyle bunu kendisine sağlamıştır. çünkü pekçok çizgiroman kahramanı haen tarihin ve gazete köşelerinin tozlu yapraklarında tıkılıp kalmıştır. Abdülcanbaz ise, ender rastlanan bir düzeylilikle, çizgi ve senaryo kalitesinden ayrıca popülaritesinden ödün vermeden bu günlere kadar geldi..

▶ TURHAN SELÇUK'UN YAŞAM ÖYKÜSÜ...

Selçuk, 1922'de Milas'ta doğdu. Babası Kasım Selçuk subay olduğundan öğrenimini değişik Anadolu kent kasabalarında sürdürdü. İlk karikatürü lise öğrenciliği sırasında, Adana'da yayımlanan günlük Türk Sözü gazetesinde yer aldı. O yıllarda Kırmızı Beyaz ve Şut adlı spor dergilerinde de karikatürleri çıktı. 1942'de yükseköğrenim yapmak üzere İstanbul'a geldi, Dişhekimliği Fakültesi'ne yazıldı. Öğrenciliği sırasında haftalık mizah dergisi Akbaba'nın kadrosuna girdi.

içindekiler

2 ABDÜLCANBAZ'IN ÇİZERİ VE ÇİZGİYLE GEÇEN BİR ÖMÜR: TURHAN SELÇUK ÖZEL SAYISINDA, ÜNLÜ USTAMIZI KONU EDİNDİK. USTA HAKKINDA KİMLER NELER SÖYLEDİ, SANATINI KİMLER NASIL YORUMLADI... SAYFALARIMIZDA BULACAKSINIZ..

4 TURHAN SELÇUK'UN YAŞAM ÖYKÜSÜ

5 ALPAY KABAÇALI'NIN USTA ÇİZER TURHAN SELÇUK İLE YAPTIĞI RÖPORTAJI BULACAKSINIZ: "ÇİZME TUTKUSU"

8 TURHAN SELÇUK İÇİN SÖYLENENLER...

32 DERGİNİN GELENEKSEL KARİKATÜR KÖŞESİNDE USTA ÇİZER MUSTAFA EREMEKTAR'IN KARİKATÜRÜ..

TURHAN SELÇUK İÇİN SÖYLENENLER...

Turhan, mevzuların çoğunu gazetelerden alınmış bir haber olarak verir. Altına lejand koyar veya koymaz. Karikatürlerinin komik tarafı, şahısların söylediği sözlerde değil, imajın kendisindedir. Bazı karikatürcülerimizin düştüğü hataya düşmez. İki şahsı karşı karşıya getirip uzun boylu konuşturmaz. Lejantları ekseri çok kısadır ve resimle tam bir bütünlük teşkil eder...

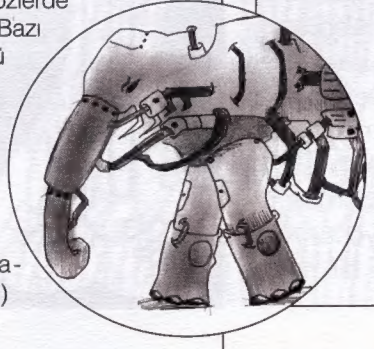

KARA MİZAH MERKEZİ Karikatür Okulu'nun genç karikatürcülerinden çeşitli çalışmalar (SAYFA 14.15.16.17.)

Editörden..

Merhaba sevgili mizah dostları,

Geçtiğimiz ay bir mizah ustamızı daha yitirdik. "Mıstık" yani Mustafa Eremektar. Çocukluğumuzun düşlerini süsleyen o büyülü "Taş Devri" çizgilerinin sahibi Mıstık. Kimi, çocuklar için çizgi çizmeyi kolay görür. Halbuki en zorudur bir çocuğun kalbinde yer alabilmek. O çizgileri çocuğun kalbine nakşedebilmek.

"Mıstık" usta karikatürcülüğünün, bir yığın tiplemesinin yanı sıra, çocuk kalbimizde bıraktığı sevgi izleriyle anılacak. Sanırım bu çoğu sanatçının imreneceği kutsal bir şey. 1999 Karikatür dünyası için "yaprak dökümü" yılı oldu sanki. Bir çok değerli ustamızı bu yılda uğurladık. 2000'li yılların artık bize böyle acılar yaşatmamasını diliyoruz. Gerçi, büyüklerin dediği gibi "Ölmemek için doğmamak lazım". Ama gene de mizah dünyasının peşpeşe öksüz kalmasını kaldıramıyor insan. Zor geliyor.

Bu sayımızda Türk karikatür sanatının büyük ustalarından Turhan Selçuk ile ilgili kapsamlı bir çalışma bulacaksınız. Mizah kültürü bir boşluğu dolduruyor, aynı zamanda da kaynak olma özelliğini gösteriyor.

Sizler ve bizler bu derginin yayınlanmasına imkan tanıyanlara şükran borçluyuz. Mizahı lüzumsuz iş gibi gören ya da hatırlamayan siyasiler mizah kültürünü görünce "neden biz yapmadık zamanında..." diyorlardır herhalde.

Bu sanata resmen "aşık" bir kaç isim olmasa dergi belki de bu kadar kolay ulaşamayacak sizlere. Bizlere katkıda bulunan mizah aşıklarına da gönül dolusu selam olsun. Önümüzdeki sayıda görüşmek umuduyla hoşçakalın.

Hasan Kaçan

MİZAH KÜLTÜRÜ

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI ADINA SAHİBİ
ŞENOL DEMİRÖZ

yayın yönetmeni HASAN KAÇAN
grafik tasarım MİKHAİL ERDOĞAN

yayın koordinatörleri
HAKAN ALPİN, METİN ÖZTÜRK
yazı işleri müdürü CEM AYTEPE
fotoğraf yönetmeni MURAT ÖZBEY
grafik uygulama
MEHMET ÇİÇEKYÜZLÜ,
SERPİL AKDAĞ, ÖZDEN KAÇAN

yapım
"HETEN KETEN LEKLEMDİLİK" 272 34 54
baskı "İNCELER OFSET" 576 56 44

Abdülcanbaz tam kırküç yıldır aramızda. Milliyet gazetesinde başlayan bu uzun soluklu serüven hala devam etmekte...Bilhassa İstanbul yaşantısını oldukça detaylı ve derinden aktaran Abdülcanbaz, Karagöz, Ortaoyunu, Meddah gibi geleneksel sahne sanatlarının havasını başarıyla okuyucuya yansıtmıştır.

Turhan'ın Ab

HAKAN ALPİN

Başlangıçta, daha önceki sayılarımızdan birinde vefat yıldönümüne denk getirmeye çalışıp yad ettiğimiz değerli sanatçımız rahmetli Cemal Nadir Güler kuşağının etkilediği önemli bir çizerdi Turhan Selçuk...

Fakat kısa sürede sanatının icrasını varolan bütün karikatür çizim ekollerinin dışına taşıyarak kendine has karizmatik, ne anlatmak istediğini bilen ve bunu başaran, güçlü, derinlikli ama aynı zamanda popüler bir çizgi yakalamıştı...

Ve tarihler yıl olarak, Milattan Sonra 1957'yi gösterirken Türk çizgiroman Tarihi'nin halen yaşayan en uzun soluklu çizgiroman karakter/kahramanı ortaya çıktı: ABDÜLCANBAZ.

O dönemlerde adı bir efsane olan Akbaba Mizah Dergisi'nin devamlı karikatüristlerinden biri olan Turhan Selçuk eşzamanlı olarak Milliyet Gazetesi'nde de çalışmaya başlamıştı. Karikatüristliğinin de başlamasına neden olan ve çocukluğundan beri çok sevdiği -çizdiği Abdülcanbaz maceralarında sık sık aktardığı gibi- çizgiromanların bir benzerini yapma arzusuyla bir tipleme yaratmıştı... Derken yayına başlayan bu çizgiroman okurunu ve aradığı ilgiyi hemen buluvermişti. Genç Turhan Selçuk çocukluğundan beri hayranlıkla takip ettiği 'Baytekin (Flash Gordon)' kadar macera-perest Sihirbazlar Kralı Mandrake kadar karizmatik ve kendine güvenli, Kızılmaske kadar komplike ve gizemli bir karakterdi Abdülcanbaz. Burada yayınlanan karakterlerden biri olan Komiser Osman bir süre sonra (Ekim 1960), Akbaba Dergisi'nde 'Cihan Şampiyonu Kara İbrahim' adlı bir maceraya konu olmuş ve arkasından da Aralık 1960'da 'Düğün Gecesi Esrarı', Haziran 1962'de 'Suçlu Kim?', Ekim 1962'de de 'Koçero'ya Karşı' başlıklı birkaç macera yaşamıştır (Bkz. Darkwood Sakinleri Çizgiroman Kültürü Dergisi, Sayı: 5, Türkiye'de Çizgiroman, Hakan Alpin&Hüsnü Çoruk).

Turhan Selçuk: Kendine has karizmatik, ne anlatmak istediğini bilen ve bunu başaran, güçlü, derinlikli ama aynı zamanda popüler bir çizgi.

Hemen hepimizin tüketimini yaptığı günlük gazetelerin köşelerine sıkışıp kalan çizgiromanların en şanslılarından biri de Abdülcanbaz olmuştur. Daha doğrusu yakaladığı kalite baremiyle bunu kendisine sağlamıştır. Çünkü pekçok çizgiroman kahramanı hin tarihin ve gazete köşelerinin tozlu yapraklarında tıkılıp kalmıştır. Abdülcanbaz ise, ender rastlanan bir düzeylilikle, çizgi ve senaryo kalitesinden ayrıca popülaritesinden ödün vermeden bir yandan gazetedeki köşesini bir yandan da kendi başlığını taşıyan bağımsız çizgiroman albümleriyle okurlarına ulaşmıştır. İlk olarak 1971 yılında toplam 12 cilt olarak yayınlanan Abdülcanbaz maceraları 1984'de 24 sayılık Milliyet Yayınları'ndan ve 1999'da başlayıp yayımı halen sürmekte olan Yapı Kredi Yayınları'ndan kitaplaştırılmıştır.

Tam 43 yıldır densizlere, haydutlara, zalimlere, kötü amaçlı politikacılara vs., o meşhur 'Osmanlı Tokadı'nı patlatmaya devam etmektedir.

Peki nedir Turhan Selçuk'u ve Abdülcanbaz'ı bu kadar senedir zirvede tutan?

Öncelikle okurun aşina olduğu ve beğeniyle takip ettiği yabancı çizgiromanların lokal ve milli örneklerinin de halkımız tarafından üst düzeyde takdir görmesi yatmaktadır sanırım. Turhan Selçuk'un Abdülcanbaz'ıyla başlayan yerli (Türk) çizgiroman kahramanları Suat Yalaz'ın Karaoğlan'ıyla sürmüştü.

Yaratıcısının analiziyle o, "Herkesin olmak istediği bir kişiydi, veya halktan bir düşünce yapısına sahiptir." İnsanları -iyi insanları- sever, dürüsttür, onlara eğer isterlerse yardımcı olur, olmaya çalışır, serüvencidir, zeki ve akıllıdır. Kah-

raman gibi bir kahramandır o. Kötülerle, kötü yola düşürülmüşleri ayırmak için çaba harcamayı vicdanen ister.

Değer heybesinden eksilme olmamış bir abidedir. İlk macerası olan 'Turist Rehberi'ni Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz gibi iki ünlü mizah ustası dönem dönem yazmışlardı. Daha sonraki tüm Abdülcanbaz serüvenlerini sanatçının kendisi yazdı. Fakat 1957 yılındaki mizahtan maceraya, aşktan eğlenceye dek açılan yelpazesini hiç daraltmadan, o şablonu hiç bozmadan. Bilhassa İstanbul yaşantısını ve hayatını böylesine detaylı ve derinden aktaran başka bir çizgiroman yoktur. Bu nedenle maceralarının çoğu İstanbul'da geçer. Tarih Abdülcanbaz için bir engel teşkil etmez. Değişik zaman dilimlerinde maceralar yaşar: İşgal altındaki İstanbul'dan tutun da, Ay'a Seyahat'e varıncaya kadar...

Maceralarında evlenen ender çizgiroman karakterlerinden biridir. Karısı Ruhsar ve biricik kızı Canbaziye ile mutlu bir aile fotoğrafı oluştururken, bir taraftan ufak kaçamaklar da yapmakta sakınca görmez. Önemli ve candan dostlukları vardır: Fettah ve Tarzan -hatırlatmak gereksiz ama bilindiği gibi o da bir çizgiroman kahramanıdır. Turhan Selçuk'un bu sanat dalına olan ilgisini bu ve benzeri atıfların yoğunluğundan da anlıyoruz: Karanfil Hoca, Turhan Selçuk'a göre olunması gereken bir hoca betimlemesidir sanki. Modern bilimden ve teknolojiden hiç uzak olmayan hatta onların pratik uygulamalarına çekinmeden girişen biridir. Farabi de tarihten sıçramış bir karakter gibidir; metafizik konularda uzmandır.

Yine önemli ve güçlü düşmanları ve onların bitmek bilmez düşmanlıkları vardır: Gözlüklü Sami ve Sürmegöz İhsan -kulis çalışmalarında ve siyasetçilikte şeytana papucunu ters giydirebilecek iki kafadar...

Turhan Selçuk'un o çok sevdiği atıf yapma ve onore etme huyu biz okurlara birbirinden ilginç gerçek kişiler, roman, film, çizgiroman vs. kahramanıyla karelerde karşılaşma şansı verir: 007 Neymiş Bond, Arsen Lüpen, Arabistanlı Lawrence, Mata Hari, Jules Verne, Çamurabi, Halefyan, Al Kapon...Sonuçta gazetelerde (Milliyet, Akşam, Cumhuriyet sonra yine Milliyet), çizgiroman ciltlerinde ve tiyatro sahnesinde günümüzde 43 yaşında olan Abdülcanbaz'ı izledik, izlemeye de devam edeceğiz. Abdülcanbaz'ı gerek çizeri Turhan Selçuk'un dünyanın yaşayan en iyi üç karikatüristinden biri oluşu, gerek 43 yıldır tek başına bir efsanenin birkaç düzine macerasına başarıyla attığı imzasıyla ve kendine has çizim tarzından, oturmuş, akıcı ve meraklı harika senaryolarıyla, sinematografik çizgiroman anlatımıyla şahsen, 'ülkemizin en iyi Çizgiromanı' ilan etmekte hep beraber sakınca görmüyorum nice Abdülcanbaz serüvenlerine.

dülcanbaz'ı

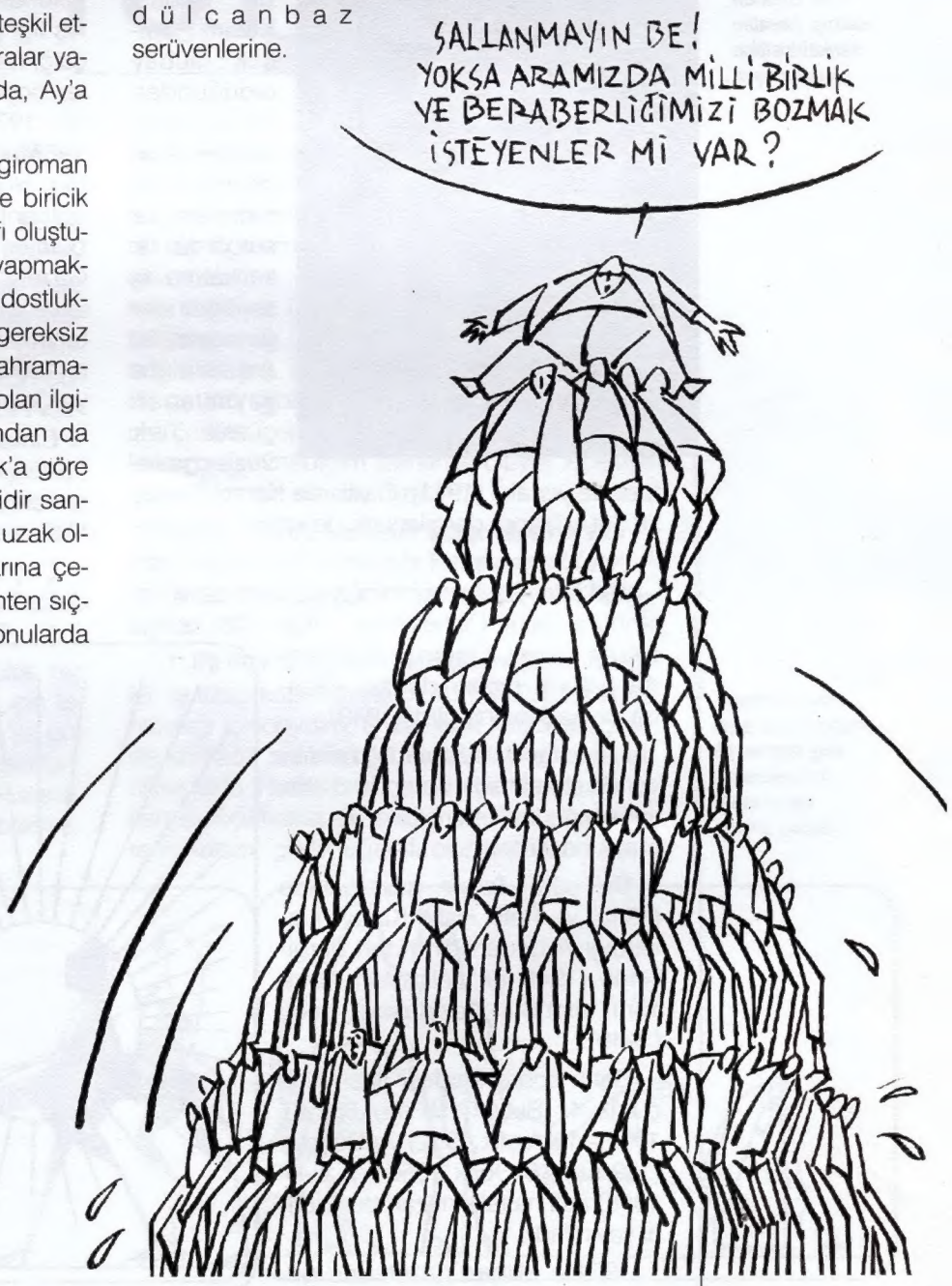

Subay babasının mesleği dolayısıyla Anadolu şehir ve kasabalarında çok dolaşan Turhan Selçuk'un bu yıllara ait birikimi çalışmalarında hissedilmektedir.

Turhan Selçuk'un YAŞAM ÖYKÜSÜ

1922, Milas doğumlu ünlü çizer Turhan Selçuk, hastalığı dolayısıyla öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kalmış, hayatını karikatüristlikle kazanmıştır.

Turhan Selçuk, 1922'de Milas'ta doğdu. Babası Kasım Selçuk subay olduğundan öğrenimini değişik Anadolu kent kasabalarında sürdürdü. İlk karikatürü lise öğrenciliği sırasında, Adana'da yayımlanan günlük Türk Sözü gazetesinde yer aldı (1941). O yıllarda Kırmızı Beyaz ve Şut adlı spor dergilerinde de karikatürleri çıktı.

1942'de yükseköğrenim yapmak üzere İstanbul'a geldi, Dişhekimliği Fakültesi'ne yazıldı. Öğrenciliği sırasında haftalık mizah dergisi Akbaba'nın kadrosuna girdi (1943).

Hastalığı dolayısıyla öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kaldı; yaşamını karikatüristlikle kazanmaya başladı.

Bir süre Tasvir gazetesinde (1945) ve Refik Halid Karay'ın çıkardığı Aydede adlı mizah dergisinde (1948-49) çalıştıktan sonra Yeni İstanbul gazetesine geçti (1949).

Daha sonra kardeşi İlhan Selçuk'la 41 Buçuk (15 sayı,6 Eylül 1952 - 13 Aralık 1952) ve Dolmuş (139 sayı, 5 Ocak 1956 - 2 Eylül 1958) adlı haftalık mizah dergilerini yayımladı.

1954'te Milliyet gazetesine girdi. Abdülcanbaz adlı çizgi romanına da 1 Aralık 1957'de aynı gazetede başladı. Okurlardan geniş ilgi gören bu çizgi-romanı yıllar boyu sürdürdü: 1971'de 12, 1983'te 34 kitaptan oluşan Abdülcanbaz albümleri basıldı. Gazete ve dergilerde ayrıca Şeytanın Maceraları (1952), Politikacının Maceraları (1956), Başbuğun Serüvenleri (1977) ve Evliya Çelebi (1978) başlıklı bantları yayımlandı.

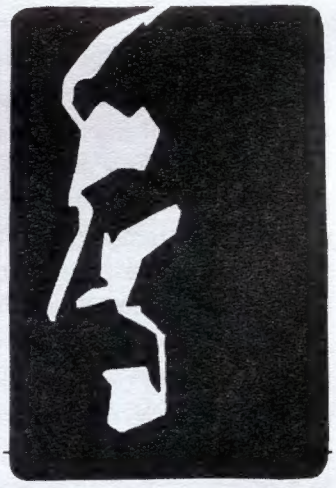

Bir ara Milliyet'ten ayrılarak Yeni İstanbul (1969), Akşam (1969) ve Cumhuriyet (1972) gazetelerinde çalışan Turhan Selçuk, 1980'de Milliyet'e döndü.

Çeşitli dönemlerde Tef, Akis, Yön, Devrim dergilerinde de çizdi.

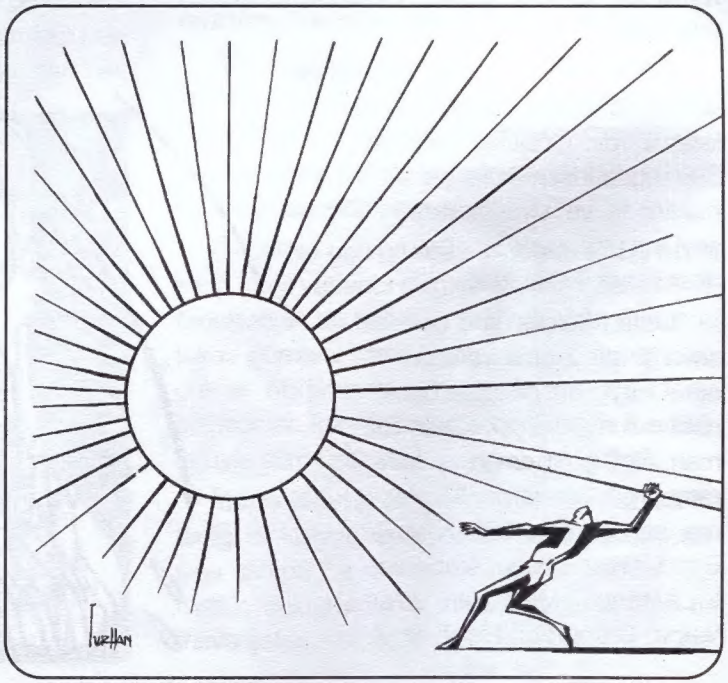

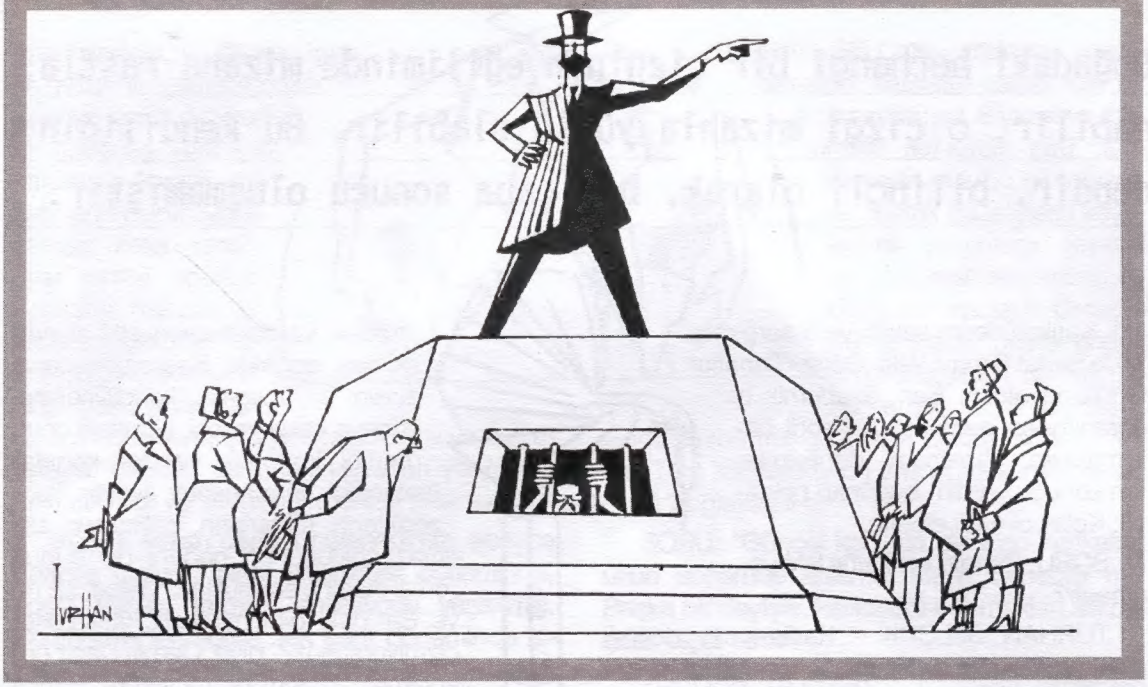

ÇİZME TUTKUSU

RÖPORTAJ: ALPAY KABAÇALI

"1950'ler benim için dönüm noktasıydı. Karikatürün ne olduğunu, nasıl olması gerektiğini araştırmalar sonucunda o yıllarda öğrenmiştim"

SORU: Karikatür çizme tutkusu sizde ne zaman başladı?

TURHAN SELÇUK - Adana Erkek Lisesi son sınıfındaydım. Okulumuzun toprak, çamurlu, berbat bir yolu vardı. İçgüdüyle olacak, ders sırasında bu yolu eleştiren bir şeyler çiziktirmiştim. Arkadaşlar gördüler ve gazeteye götürmem için zorladılar. Zira bu yol, hepimizin büyük bir derdiydi. İlk karikatürüm böylece Adana'nın Türksözü gazetesinde yayımlandı. Yıl, 1941... Bu gazeteye sürekli çizmeye başlamıştım. Aynı yıl içinde İstanbul'daki spor dergilerine yolladığım karikatürler de ilgi ile karşılandı. Tutku böylece başlamış oldu, diyebilirim.

SORU: İstanbul'a geldikten sonra karikatürlerinizi yayımlamakta güçlük çektiniz mi?

TURHAN SELÇUK -Böyle bir güçlükle hiç karşılaşmadım. 1943'te yükseköğrenim için İstanbul'a geldiğimde, çizgilerimi Akbaba'ya götürdüm.Yusuf Ziya Ortaç bir süre karikatürlerime baktı, sonra "Turhan'cığım, bunları kullanacağım. Yalnız arkasını kesme, her hafta bekliyorum" dedi. O gün büyük bir sevince kaptırmıştım kendimi...

SORU: Her sanatçının bir başlangıç, bir çıraklık, bir ustalık döneminden geçtiğini gözönüne alırsak, sizin ustalık döneminiz ne zaman başladı?

TURHAN SELÇUK - 1940'lar, deneme yıllarım sayılabilir. 1950'ler ise benim için bir dönüm noktası oldu. Karikatürün ne olduğunu, nasıl olması gerektiğini araştırmalarım sonucunda öğrenmiştim. Bilinçli bir biçimde, ciddi çalışmalara o yıllarda başladım. Yalnız, işi bilmek yetmiyor. Çizgi çalışmaları, deneyimleri ustalığa varmak için çok önemli . Bu da zamana bağlı bir şey. Kendimi hala usta saymıyorum. Bir amatör gibi heyecanlıyım, daha iyisini yapma çabası içerisindeyim. Bir gün önceki çizgilerimi beğenmediğim zamanlar oluyor. Aceleye getirdiğim için de üzülüyorum.

SORU: Renkli karikatür çalışmaya ne zaman başladınız? Başarıyla kullandığınız renklendirme tekniğini öğrenirken güçlüklerle karşılaştınız mı?

TURHAN SELÇUK - İlk denemelerim, dergiler ve kitap kapaklarıyla oldu. 1979'da bir sergi hazırlığı içindeydim. O zamana kadar sergilerde karikatür satılmazdı-böyle bir gelenek yoktu ülkemizde. Hatta, özel galerilerde bile karikatür sergisi açılmazdı. İlk kez o yıl karikatürlerime renk kattım, grafik ağırlıklı olanları özenle seç-

"Kendimi hala usta saymıyorum. Bir amatör gibi heyecanlıyım, daha iyisini yapma çabası

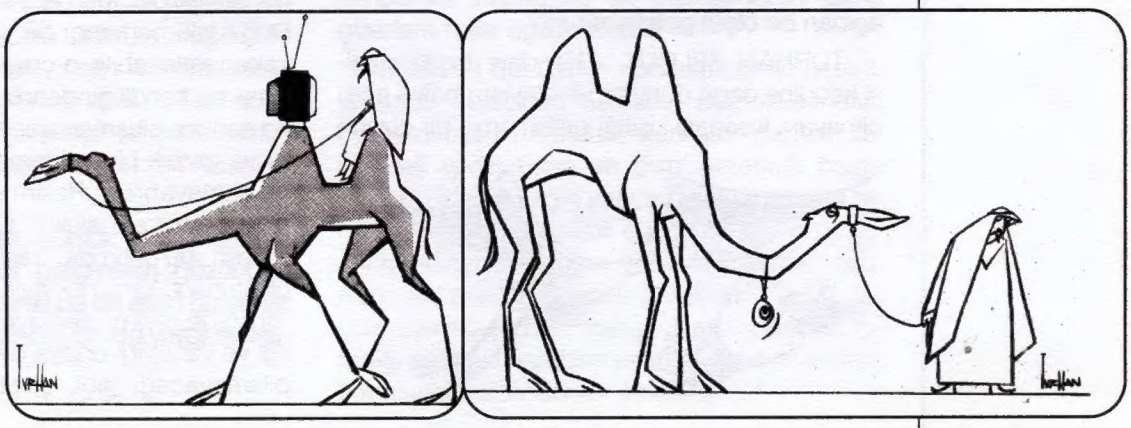

Doğadaki herhangi bir çizginin eğiliminde mizaha rastlanabilir, o çizgi mizahla yüklü olabilir. Bu kendiliğindendir, bilinçli olarak, bir çaba sonucu oluşmamıştır.

"Kendine özgü çizgisi,kendine özgü dünyası ve olaylara bakış açısı olmayan, kısacası kişiliği gelişmemiş bir çizerin tümüyle ya da kısmen etki altında kalması doğaldır. Başkasının bakış açısını benimsemiş, kendisine mal etmeye çalışmış kişi, elbetteki onun ürettiği konulara benzer konular üretecektir."

tim. Karikatürlerim satıldı ve o sergimle de Sedat Simavi Vakfı Görsel Sanatlar Ödülü'nü aldım. Ben, akademik bir öğrenimden geçmedim. Kendi çalışmalarım, çabalarım, deneyimlerim sonucu vardım bugünkü noktaya. Kolay olmadı elbette.

SORU: Rengin karikatürdeki yeri nedir?

TURHAN SELÇUK - Karikatürde önemli olan, grafiktir. Bu grafik sanatın, çizgilerinin eğilimindeki mizahi güçtür. Renk ikinci planda kalır, salt süsleme aracıdır. Yerinde ve iyi kullanılmadığı zaman, yapıtın değerinden yitirmesine yol açar.

SORU: Üzerinde hiç durulmayan çalışmalaranız da var:Kitap kapakları ve illüstrasyonlar. İlk yaptığınız kapak, ilk resimlediğiniz kitap hangisiydi?

TURHAN SELÇUK - Çok kitap kapağı çizdim, çok kitap resimledim. Ama bunu bir meslek olarak seçmedim. İlk resimlediğim kitap, Eşref'ten Hicviyeler'di. 1953'te Yeditepe Yayınları arasında çıkmıştı, Cevdet Kudret hazırlamıştı. Sonraları Eşref'in hicviyeleri başkaları tarafından da yayımlandı, onları da bana çizdirdiler. Sanırım bu bir alışkanlık oldu. Sizin hazırladığınız baskıyı da, yine ben resimledim.

SORU: Bugüne kadar yaptığınız kapak ve illüstrasyonların sayısını söyleyebilir misiniz? İçlerinden en çok hangisini ya da hangilerini beğeniyorsunuz?

TURHAN SELÇUK - Bir seçim yapmak zor. Beğendiklerim az, beğenmediklerim çoğunlukta...Kaç kapak çizdim, kaç kitap resimledim, onu da anımsamıyorum. Bir meslek olarak seçmediğim için olacak.

SORU: Aynı konunun kısa ya da uzun aralıklarla, aynı espri çerçevesinde, kimi zaman da benzer çizgilerle işlendiği görülüyor. Bunu siz nasıl değerlendiriyorsunuz? Raslantı nerede başlar; hangi durumlarda etkilenme, hangi durumlarda "çalıntı" söz konusu olur? Kısaca bu açıdan bir ölçüt getirilebilir mi?

TURHAN SELÇUK - Kendine özgü çizgisi,kendine özgü dünyası ve olaylara bakış açısı olmayan, kısacası kişiliği gelişmemiş bir çizerin tümüyle ya da kısmen etki altında kalması doğaldır. Başkasının bakış açısını benimsemiş, kendisine mal etmeye çalışmış kişi, elbetteki onun ürettiği konulara benzer konular üretecektir. Zira anahtar aynıdır. Benzerliklerin, tekrarların, çalıntıların akıl almaz çokluğunun nedeni de budur. Cemal Nadir'e sormuşlar: "Üstad, siz niye Batı'daki gibi hareketli karikatürler çizmiyorsunuz?" diye. Cemal Nadir cevaplamış: "Lüzum görmüyorum. Benim karikatürlerim zaten hareketli. Gazeteme çiziyorum, bir süre sonra bakıyorum, başka gazetelerde, dergilerde görüyorum onları..."

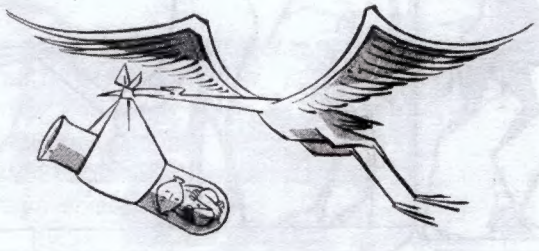

Cemal Nadir, döneminin en etkin sanatçısıydı ve etkisinden kurtulamayanların, onun çizdiklerini taklit etmeleri, tekrarlamaları da doğaldı. Her gün karikatür çizmek, bir soluk işidir. Bu soluktan yoksun olanlar zorlandıklarında, istemeyerek de olsa, yürütme yollarına sık sık başvuracaklardır. Bizdeki gibi, başka ülkelerde de böyle dönemler yaşanmıştır. Bir Fransız eleştirmenin şu sözü ünlüdür: "Fransa'da karikatürcü çok ama, ne yazık ki konu az!"

SORU: Son yıllarda karikatür sanatını "çizgide mizah" olarak tanımlayanlara rastlanıyor. Bu tanım, bu anlayış, bana kalırsa, sizin ısrarla yinelediğiniz "grafik mizah", "çizgiyle mizah" tanımıyla bağdaşmıyor. Ne dersiniz?

TURHAN SELÇUK - 1950'lerin başında, dünya karikatürünün tarihçesini tanıtmak amacıyla kaleme aldığım yazılarda ve daha sonraki söyleşilerimde, yazdıklarımda "dessin humoristique", "humour graphique" terimlerini kullanmış; "karikatür, çizgiyle mizah yapma sanatıdır" demiştim. "Grafik mizah" ya da "çizgiyle mizah" karikatürün evrensel anlatımlarıdır. Bu cümle , bir eylemi, çizginin ardında çizgiyi yönlendiren bir sanatçının varlığını belirler.

"Çizgide mizah"a gelince... Bir durağanlığın ifadesidir, çizgiyi yönlendiren sanatçının varlığı da belirsizdir. Tek başına bir terim de değildir. Doğadaki herhangi bir çizginin eğiliminde mizaha rastlanabilir, o çizgi mizahla yüklü olabilir. Ama bu kendiliğindendir, bilinçli olarak, bir çaba sonucu oluşmamıştır. "Çizgide mizah"ın yanlış ve çarpık bir açıklama olduğunu şu örnekle de saptayabiliriz: Resim sanatındaki Noktacılığı (Pointillism) ele alalım. Kenar çizgiyi kabul etmeyen bu akımda, resim nokta darbeleriyle oluşturulur. Yani, noktayla resim yapılır. Biz buna "noktada resim" demeye kalkışırsak, işin tuhaflığı ve yanlışlığı ortaya çıkar. Noktada resim yapılamayacağı gibi, çizgide de mizah yapıla-

maz. Karikatürün tanımı, "grafik mizah"tır. Çizgiyle mizah yapma sanatıdır karikatür. Çağdaş Türk karikatürünü "grafik mizah" anlayışına uygun yapıtlar üreten sanatçılar temsil ederler. Karikatür, bireysel bir sanattır. Kendine özgü çizgisi, kendine özgü bakış açısı olan kişiliğini belirlemiş çizerler çoğaldıkça ya da yetiştikçe, çağdaş Türk karikatürünün yeryüzündeki etkinliği ve saygınlığı giderek artacaktır.

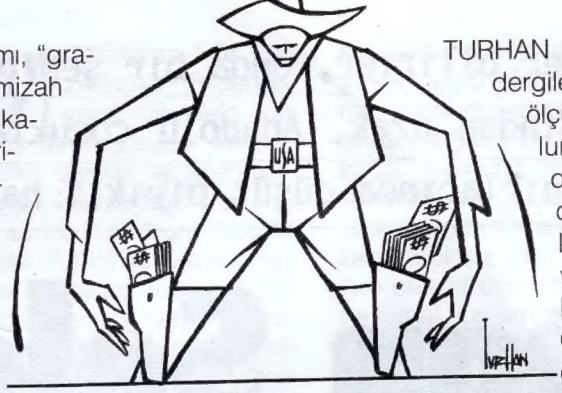

SORU: Mizah dergisi geleneğimiz, epeyce gerilere gidiyor. İkinci Meşrutiyet döneminde, adeta mizah dergileri enflasyonu yaşanmış. Cumhuriyet'ten sonra, tek parti döneminde siyasal eleştiri yapılamamasına karşın, Akbaba, Karikatür gibi dergiler yaşayabiliyor. 1950'den sonraki, sizin de katıldığınız Dolmuş, 41 Buçuk, Karikatür gibi dergiler de ilgi görüyor. Ama 1960'tan sonra, demokrasiye doğru biraz daha yol alındığı bir dönemde, uzun süre yaşayabilen mizah dergisine rastlanmıyor.

TURHAN SELÇUK - Mizah dergileri, politik dergiler iktidarla ters düştüklerinde, çeşitli baskılar altında kalıyorlar ve yaşamaları güçleşiyor. Akbaba, iktidarla ilişkilerini, politikasını dengeler içinde yürüttüğü için, uzun bir yayın yaşamına ulaşabildi. Dolmuş örneği dergiler ise siyasi baskılar, toplatmalar, baskıdayken el koymalar, sudan sebeplerle davalar nedeniyle, yüksek tirajlarına karşın, kapanmak zorunda kaldılar. Bir örnek vereyim size: Demokrat Parti döneminde, dergilere kağıt iktidar eliyle dağıtılırdı. Dolmuş mizah dergisinin sürdürdüğü muhalefet hoş karşılanmıyor, bu nedenle de "kağıt tahsisi" çıkarılmıyordu. Dolmuş da günlük gazetelerin yüksek fiyatla satılan atık kağıtlarına basılıyor; hem ekonomik yönden zarara uğruyor, hem de baskının kalitesi düşüyordu... Demokrasinin, hoşgörünün olmadığı ülkelerde bu tür baskılar doğal sayılıyor. Adaletin terazisi de dengesiz tartıyor. Ve ne yazık ki hesabı da sorulamıyor, bunlar zaman içinde unutulup gidiyor. Dolmuş sözünü ettiğiniz 1960'lı yıllara ulaşmadan, 139. sayısıyla yayın yaşamına son vermişti. Ve bir gün soruluyor, "Bu dergiler niye uzun yaşayamadılar?" diye. İşte o zaman nedenler aranıyor, yaşananlar anımsanıyor; sorumlular, asıl suçlular ortaya çıkıyorlar. Evet, o dergiler yaşayamadılar. Çünkü hoşgörü yoktu, fikir özgürlüğü yoktu, basın özgürlüğü yoktu, insan haklarına saygı yoktu. Kısacası demokrasi yoktu... Tam anlamıyla demokrasiye ulaşabildiğimiz gün Dolmuş örneği dergiler çoğalacak ve uzun süre yaşayacaklar.

SORU: Buna karşılık, günlük gazetelerin ve okurların ilgisini, çeşitli gelişmeleri gözönüne alırsak, karikatürün ülkemizde de etkin bir sanat olduğu sonucuna ulaşılabiliyor. Bu yargıya katılır mısınız?

TURHAN SELÇUK - Yalnızca mizah dergileri, karikatür sanatı için bir ölçü sayılamaz. Siyasal ve toplumsal karikatür türü, tüm dünyada olduğu gibi, bizde de günlük gazetelerin köşelerinde yayımlanır. Siyasal ve toplumsal olaylardaki etkinliği ise ortadadır. Örneğin Cemal Nadir, büyük ününü dergilerde değil, günlük gazetelerde yapmıştır. Günümüzde her gazetede birkaç mizah çizeri var. Türk karikatürünün etkinliğini sürdürmesini buna bağlayabiliriz.

SORU: "Güncel konuları ele alan karikatür, uzun dönemde anlamını yitirir" denebilir mi? Başka bir deyişle, karikatürü eskimekten alıkoyacak ölçüt nedir?

TURHAN SELÇUK - Evrensel çelişkinin diyalektiğindeki insan çelişkisi, çizgiyle mizahın hammaddesidir. Mizah çizeri, bu hammaddeyi mizahi mayasını katarak yoğurur, bir biçime sokar ve izleyicilere öylece sunar. Hammadde insan olunca , güncel sayılan karikatürlerin de zamana dayanma olasılığı elbette artar. Bunda sanatçının, dünya görüşünün, kişiliğinin, grafik yeteneğinin, seçtiği konuların yüksek payı vardır elbette.

"Çizgiyle mizah yapma sanatıdır karikatür. Çağdaş Türk karikatürünü 'grafik mizah' anlayışına uygun yapıtlar üreten sanatçılar temsil ederler."

SORU: Ve beklediğiniz (ya da beklemediğiniz) klasik soru: Karikatür nedir?

TURHAN SELÇUK - Daha önceki sorularınızdan birini yanıtlarken, tüm dünyaca benimsenen tanımı kullanarak "grafik mizahtır" demiştim. En kısa tanımı bu. Çağdaş karikatürün bir tanımını da İlhan Selçuk yapmıştır. Bu soruyu şöyle cevaplıyor: "Karikatür nedir? Derim ki çizgilerin soyutlanmasında mizahın geometrisine varmaktır." Salt mizahi grafiğe dayalı, sanatsal boyutlar kazanmış günümüz karikatür sanatı, bir kaç kelime ile, bundan daha güzel özetlenemezdi... Karikatürün yaygınlaştığının, çok sevilmesinin, günlük gazetelerden, dergilerden afiş sanatına, müzelere, kitaplara, sinemaya, dekorlara kadar uzanmasının nedeni, yukarıda belirlenen özelliğidir.

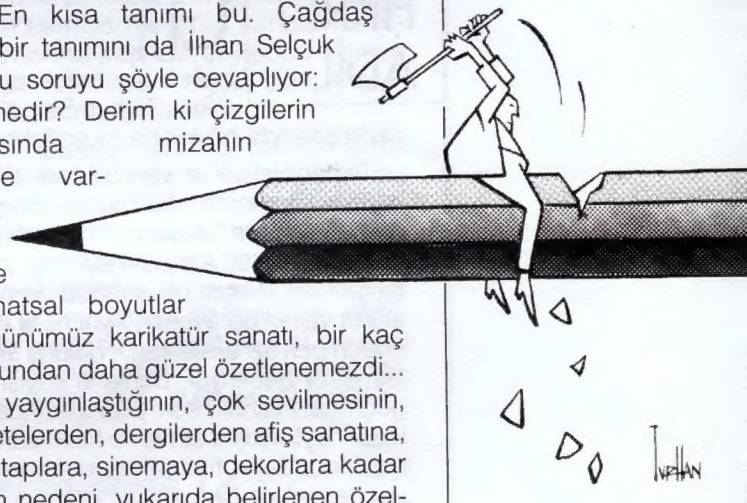

SORU: Karikatüre ilk adımını atan genç çizerlere neler öğütlersiniz?

TURHAN SELÇUK - Karikatürcünün hedefi, yukarıda belirttiğim özellikler doğrultusundaki hedef olmalıdır. Elbetteki karikatür çizmek, bir yetenek işidir. Espri ve çizgi yeteneği başta gelir. Bu iki yeteneğin yanı sıra kendine özgü bir dünya, kendine özgü bir çizgi, kendine özgü bir espri edinebilmek için çaba harcamak, okumak, izlemek, araştırmak gerekiyor. Zaman da çok önemli; zaman, genç çizerin ulaşmak istediği noktaya varabilmesi için, deneyimlerinin, çabalarının laboratuvarı olacaktır.

Turhan'ı görenler bilirler, onda bir şehirlinin gürültücü farfaralığından uzak, Anadolu çocuklarının o sakin, nezaket sınırlarında düşük bıyıklı hali vardır.

Turhan Selçuk için söylenenler

AZRA ERHAT

Turhan, mevzuların çoğunu gazetelerden alınmış bir haber olarak verir. Altına lejand koyar veya koymaz. Karikatürlerinin komik tarafı, şahısların söylediği sözlerde değil, imajın kendisindedir. Bazı karikatürcülerimizin düştüğü hataya düşmez. İki şahsı karşı karşıya getirip uzun boylu konuşturmaz. Lejantları ekseri çok kısadır ve resimle tam bir bütünlük teşkil eder... Karikatürleri resme kaçmaz, yani hiçbir zaman görülmüş bir manzaranın ifadesi değil, tam manasıyla uydurulmuştur. Hayal mahsulü bir dünya içinde az çizgi ve çok mana verir. (Yeni İstanbul, 23. 1.1951)

FİKRET ADİL

Günün öyle hadiseleri oluyor ki, başlı başına bir karikatürdür,aynen naklet-mek bunu belirtmeye yetişir. Nitekim, Turhan Selçuk ilk sahifemizin köşesinde böylesine muvaffakiyetle yapıyor.

Turhan Selçuk'un yeni bir karikatür albümü çıkarttığını herhalde biliyorsunuz. Büyük boyda 48 sahifelik albüm "Yeditepe" neşriyatı arasındadır ve her karikatür, altındaki tarihi ile, o günün adeta tarihidir. Fakat bu sahada Turhan Selçuk'u adeta yalnız görüyoruz. Aynı nesil karikatüristlerinden pek azı aktüalitenin gülünç taraflarını naklet-mesini beceriyor. Bunların sayısı üçü, dördü geçmez. Halbuki son yıllar zarfında bizde karikatür hayli inkişaf etmiş ve karikatürist adedi artmıştı; gündelik, haftalık neşriyat, ona kıymet ve yer de veriyor. Ne yazık ki, ekserisi yabancı kaynaklardan nakiller yapmaktadır. (Yeni İstanbul, 26.10 .1954)

Genç yaşında başlıbaşına bir üslubun sahibi olan Turhan, Cemal Nadir'in ölümünden sonra sade çizgi ve yazısız karikatürleriyle en iyi örnekler vererek, sanatımıza yeni bir anlayış getirmiştir. (Milliyet, 14.12.1954)

DÜNYA (Yorum)

Günümüzün mizahında hedef, güldürücü olmak değildir. İtalyan tenkitçileri, modern mizah anlayışının en iyi örnekleri arasında bir Türk karikatüristinin eserlerini de gösteriyorlar. /...Türk sanatçısı Turhan Selçuk'un sergide teşhir edilen bir karikatürü de bu mizah anlayışının en iyi örneklerinden biridir. Bu karikatürde, su altında balık avına çıkan bir balıkçı, zıpkınını su üzerinde yüzen bir ördeğe nişanlamaktadır. Düşünün bir kere, zıpkını yiyen ördek ne kadar afallayacaktır! İşte bu karikatürün mizahi unsuru bu şaşkınlıktadır. (New York Herald Tribune'den-Dünya, 7.8.1956)

PEYAMİ SAFA

Türk karikatürünü Cemal Nadir - Ratip Tahir Ramiz geleneğinden ayıran ve piyasa anlayışından uzaklaştıran Turhan'ın çok defa lejanda muhtaç olmayacak kadar ince ve orijinal ifadeli çizgisi, Türkiye'deki sanat çevrelerinde olduğu kadar İtalya'dakiler arasında da beğenilmektedir. (Milliyet, 19.12.1956)

ABDİ İPEKÇİ

Atatürk Türkiyesi inkılapları yapıp batıya yöneldikten sonra Türk sanatçıları çeşitli konularda oldukça beynelmilel başarılara eriştiler...Bizce bunların en önemlisi en sonuncusudur: Karikatürist Turhan Selçuk son yıllarda kazandığı büyük başarılara bir yenisini ve en büyüğünü ilave ederek dünya karikatür sanatçılarının en ileri gelenlerinden biri oldu.

Bu yıl Amerika'nın sayılı yayınevlerinden "The Viking Press" Avrupa'nın en güzel karikatürlerini yayınlamayı tasarlıyordu... Büyük bir iddiayı tahakkuk ettirebilmek için hazırlıklara girişildi. Binlerce namzet karikatür sıkı bir süzgeçten geçirilecek ve kitap bir albümden ziyade bir sanat galerisi hüviyetinde olacaktı.

(...) İkinci ve son elemede ise yalnız Turhan Selçuk'un karikatürleri albümün 3 sayfasını kaplamaya layık görüldü. Değerli sanatçımızın yollamış olduğu 4 karikatür de Avrupa'nın en güzel eserleri olarak takdir görmüştü... Albümün kapağını 4 karikatür süslüyor. Bunlardan biri Turhan'ın diğerleri de dünyanın en meşhur karikatüristlerinden İtalyan Cavallo ile Alman Fisher'in... Yani Turhan'ın karikatürleri sadece Avrupa'nın en güzel eserleri olarak değil aynı zamanda en güzellerin en güzellerinden biri olarak seçilmiş bulunuyor. (Milliyet, 13.10.1958)

MİLLİYET (Yorum)

Milletlerarası Hür Gazeteciler Federasyonu ilk defa bir beynelmilel siyasi karikatürler sergisi tertiplemiştir. (...) 400 eserden müteşekkil olan serginin en güzel 100 karikatürü de ayrıca bir albüm halinde toplanmış, tab edilmiştir. Turhan'ın karikatürleri hem sergide, hem de en güzel 100 karikatür arasında bulunmaktadır. Geçen hafta İngiltere'deki tertip komitesinden Milliyet'e yollanan bir mektupta karikatüristimiz için yazılmış sitayişkar cümleleri okurken göğsümüz iftiharla kabarıyordu. Eserleri dünyanın muhtelif ülkelerindeki en büyük dergilerde devamlı olarak yayınlanan, 1956'da Bordighera'da Altın Palmiye mükafatını kazanan, 1958'de de çok büyük iki başarıyı elde eden beynelmilel şöhretimiz Turhan Selçuk ile milletçe ne kadar övünsek yeridir. (Milliyet, 13.10.1958)

AZİZ NESİN

Bugün size bayrağımızı zor yetişilir yüksek bir yere asan değerli bir sanatçımızdan söz etmek istiyorum:Turhan Selçuk.

Turhan karikatürde büyük bir başarı daha kazandı ve Türkiye'nin sanat bayrağını yükseklere çekti... En değerli Avrupa karikatürlerini toplayan bir albüm yapılacak, bu albüm Amerika'da basılacaktı. Biri İtalya'da, biri Amerika'da iki elemeden geçecekti. Bu elemelerden geçmek, sırat köprüsünden geçmek kadar zordur... Şimdi albüm elimizde. Renkli kapağını süsleyen dört karikatürden biri de Turhan'ındır... Albüme 12 ulusun karikatürcülerinin seçme karikatürleri toplanmıştır. Bizim Turhan'ımız albümde de en iyi, en geniş yer verilenlerden biridir. Büyük övünç duyuyorum, sizlerin de bu başarıdan övüneceğinizi umuyorum. Türk bayrağı işte böyle yüceltilir. (Akşam, Ocak 1959)

ALTAN ERBULAK

Bilhassa Cemal Nadir, her süre için biraz güç bulunabilecek enerjisi ile aydın kişilere ve onun dışındaki büyük kitleye de aynı karikatürü aynı derecede sevdirmesini, beğendirmesini biliyordu. Bu, onun sağlam karikatür deseninin ve sağlam konu düzeninin manasıydı. Ölümünden bugüne kadar - Turhan Selçuk hariç - aynı ortamı tutturan bir karikatür sanatçısına rastlamadım. (Pazar Postası, 26.7.1959)

TAHİR ALANGU

Her millet milli dehasını, dilinin, zevkinin, hayat anlayışının kendi üslubiyle ifadesini bazı sanat dallarında daha iyi bulabiliyor. Bizim halkımızın sanat dehasının da "komik"e yöneldiği son yıllarda mizah alanında beliren dünya çapındaki değerlerden iyice anlaşılmaktadır. Turhan Selçuk'un sessiz, mütevazi kişiliği ve bütün gücünü çalışmalarına borçlu olduğu eserleriyle, kendine bu dehadan büyük bir pay ayırdığını söyleyebiliriz. Bir yandan bizdeki eski karikatür anlayışının yerine dünya ölçüsündeki devrimci bir yoldan giderken, öte yandan halk mizah esprisinin ve dünya görüşünün kaynaklarına kadar nüfuz edebilmesi, karikatürü laf kalabalığından kurtarması, "komik" olanı aksiyonda, toplum değişmelerinin töre ile çatışmalarında arayıp buluşu, onun eserlerine, çağını bir romancı, bir hikayeci kadar ifade edebilen gerçekçi bir hüviyet vermektedir. Halkımızın bütün o kederli, sessiz, bezgin, çatık kaşlı, tepkisiz gibi görünen, küller altında ateşlere benzer davranışının bir örneği insan olarak ne kadar Turhan'da en değerli örneğini bulmuşsa, karikatürlerine de öylece aksetmiştir. Turhan'ı görenler bilirler, onda bir şehirlinin gürültücü farfaralığından uzak, Anadolu çocuklarının o sakin, düşük bıyıklı hali vardır. Nezaket sınırlarında zarif bir ironi ile kısaca ve gürültüsüz konuşur, gözleriyle güler. Aynı ölçülü, ahenkli mizah ifadesi karikatürlerinde de vardır. Onun kişileri bıyık altından, sezdirmeden gülerler, daha çok olup bitenlere hayretle bakarlar.

(...) Kitabın bütünü Turhan'ın bu karikatürlerini yanıltıcı birtakım olayların peşine takılarak hazırlamadığını gösteriyor. Bu üç bölümün her0birinin mizah anlayışında hayatı, görüş açısında, açıklanışda, üslupta, düşüncede tamamlıyan bütünlüğü onu piyasanın çok üstüne çıkarıyor; o milletlerarası bir değer haline çoktan girdi. Ölmezler arasına da girecek. (Vatan, 16.8.1959)

R.CEVAT ULUNAY

Karikatürde sanatkarın şahsiyeti, muharririn üslubu demektir. Bizim Turhan'da bu üslup çok barizdir. O kadar ki onun karikatürlerine imza aramağa hacet yoktur. Ben gerek Cemal Nadir'de, gerek rahmetli Ramiz'de bu şahsiyeti görmedim. Garp karikatüristleri bu noktaya, farkına varmadan ehemmiyet verir gibi görünürler. Fakat bu, onların bililtizam yaptıkları bir hususiyet değildir. Turhan'ın albümündeki 140 karikatür içinde, seyredenlere ince mizah çeşnisi tatırmayan hiçbir eser yoktur. Hepsi biribirinden muvaffaktır.

Hususiyetinde sessiz sedasız, çok konuşmayan, yalnız arada muhatabına karşı ufak bir nezaket tebessümü ile mukabele eden bu değerli sanatkar, eserlerine bakılırsa, içinde mizah lavları homurdayan bir yanardağına benzer. Ben Turhan'ın bazı karikatürlerini çerçeveletip asmaktan kendimi men edemedim. Bunu kendisine söylediğim zaman yüzündeki hayret ifadesi de beni hayrete düşürdü. Ne gurur, ne memnuniyet! Hülasa tam manası ile artist. (Milliyet, 29.8.1959)

ROMANO MACCARIO

Karikatürist çizgiyle düşünen sanatçıdır, diyen Turhan'ın stili çok modern ve güçlüdür. Kişiliği olan bir çizgidir. Turhan Selçuk'un bir Doğulu olduğunu düşününce, bu özelliği daha da önem kazanıyor. (Corriere della Riviera [San Remo], 8. 1. 1960)

MİLLİYET (Yorum)

Turhan Selçuk'u her yıl birkaç defa takdirle anmamıza sebep olan hadiselerle karşılaşıyor ve iftihar ediyoruz. Yeni vesile İsviçre'de yayınlanan bir kitaptır. Bu kitap, daha doğrusu albüm, her sene neşredilir. Özel-

liği, o yıl içerisinde dünya basınında yayınlanmış karikatürler arasında sanat değeri en büyük olanları toplamasındadır. Dolayısıyla beynelmilel alanda en şöhretli imzalar, bu albümde birleşir. 1960 yılı içinde hazırlanan eserde sadece altı milletin karikatüristlerinin eserleri seçilmiştir.Fransa, Almanya, Amerika, Avusturya, Macaristan ve... Türkiye... Memleketimize beynelmilel sanat alanında yeni bir başarı daha kazandıran Turhan'la ne kadar iftihar etsek azdır. (Milliyet, 12.12.1960)

ABDİ İPEKÇİ

Steinberg'in ortaya attığı yenilik henüz kökleşmeden Türkiye'de eski tarz karikatür çizen büyük mizahçı Cemal Nadir vefat etmişti. Onun bu sahada bıraktığı boşluğu yaşı 20'nin civarında olan, çoğu büyük üstada talebelik etmiş gençler doldurmaya hazırlanıyordu.

Henüz çocuk sayılacak bu gençlerden biri kısa zamanda sivrilecek, Steinberg'in inkılabını memleketimize getiren öncülerinden biri, birincisi olacaktı. Bu gencin adı Turhan Selçuk'tu.

Turhan, modern karikatür anlayışına cesaretle sarıldı. Kimse onun Türkiye'de basit piyasa anlayışını yeneceğini ummuyordu. Kimse onun "çizgi ile mizahı" Türkiye'de sevdirebileceğine inanmıyordu. Fakat Turhan başardı. Modern karikatür anlayışının çizgide, konuda, üslupta aradığı bütün yenilikleri tatbik etti ve büyük rağbet gördü, geniş takdir kazandı.

Şöhreti kısa zamanda bütün dünyaya yayıldı. Girdiği beynelmilel sanat yarışmalarında derece kazandı. Karikatürleri dünyanın en büyük mizah dergilerinde yayınlandı, beynelmilel sergilerde teşhir edildi. Turhan artık yalnız karikatürde değil, bütün sanat kollarında pek az vatandaşımıza nasib olmuş bir şöhrete sahipti.

Bizim sütunlar dolusu makalelerde izahını beceremediğimiz fikirleri birkaç çizgi ile belirtiveren çok defa kelimelere ihtiyaç hissetmeyen Turhan için sütunlar dolusu yazı yazmak hatalıdır. Zira size sunmakla iftihar duyduğumuz şu albümün sayfalarınr çevirdikçe karşınıza çıkacak olan çizgiler başkası tarafından methiyeye muhtaç olmayan kudrete sahiptirler. (Turhan 62 Albümüne Önsöz)

TAHİR ALANGU

Birkaç Batılı karikatüristi, Tetsu ve Thurber'i bir yana bırakırsak hiçbir karikatürcü beni Turhan Selçuk kadar etkileyemedi, düşündüremedi diyebilirim. Onda sevdiğim, herşeyden önce çizgilerindeki "rahatlık", kısa yoldan anlatıcı "ifade gücü". Hareketlerin kıvraklığını veriş bir tek parmağın, yumru baldırların, sivrilmiş burunların, kütükleşmiş gövdelerin, hayata açılmış bütün duyuları örten kaba sakalların, kendine özgü üsluplaştırılmış bir çevre ve dünyanın onun çizgileriyle anlatışını beğeniyorum. Huzursuz bir kargaşa dünyasının kendi iç kargaşa ve tepişmesini küçük dünyasına bağlayarak vermeye çabalayan sanatçıların, ateşli hasta nabızları gibi atan bir üslupları vardır. Üzerimize bastırılan bir ağırlıkla çökerler. Turhan Selçuk, kendi iç dünyasında, sanatçı üslubunda rahat ve düzenli. Dışındaki dünyayı onun üslubundaki kargaşasız düzen gözünden seyrediyoruz. Neyin topluma, neyin sanatçıya ait olduğunu karıştırmadan rahat çizgilerinin bizi ilettiği yollardan, kavramakta sıkıntı çektiğimiz, bunaldığımız bir gerçeğin özünü çıkarıp önümüze koyuyor.

Her gerçek toplum satircisi gibi, insanın mutluğu ve yaşama karşısına dikilen bütün gerilikleere karşı onda da kendi ölçüsünde kendi üslubu ile açılmış bir savaşın varlığını görüyoruz. Turhan Selçuk'un karikatür albümünü, bir haftadır çıktığı günden beri okuyup düşünüyorum. Gerçekleri verişteki sakin, güçlü, direniçli üslubuna hayran oluyorum. (Yön, 21. 2.1962)

GIANNI FINLANDIA

Soglow'un yumuşak ve yuvarlak çizgilerin yaratıcısı olduğu gibi Turhan da karikatür de keskin, düz çizgilerin "kaşifi" dir. Ancak benim gözümde Turhan'ın asıl değeri, bu keskin düz çizgilerinden çok, satirik gücü ve toplumsal sorunlara derinlemesine yönelebilmesindedir. Bu bakımdan Turhan, günümüzün Honoré Daumier'idir. (La Codorniz[Madrid],1963)

ÇETİN ALTAN

Hemen hemen ilk defadır ki Turhan Selçuk hiçbir yermenin kendisine erişemeyeceği bir planda ortaya çıkmış ve gönlü karagün düşmanlarıyla en dişi keskin değer kemiricileri bile onun önünde boyunlarını büküp, dudaklarını ısıra ısıra: "Büyük sanatçı" demek zorunda kalmışlardır.

...Turhan Selçuk sahteden, taklitten ve her türlü küçüklükten uzak, sanatını kendi gücüyle yeryüzüne kabul ettirmiş birkaç sanatçımızdan biridir. Bunun güveni ile öylesine sakin, öylesine sessiz bakar ki, çevresinde tepinenlere. Yanında otururken kendinizi Eiffel Kulesi'nin dibinde duruyor zannedersiniz. (1964)

İLHAMİ SOYSAL

Turhan Selçuk için Çetin Altan, "O kendi alanında yarınki Türkiye'nin ilk öncüsüdür. Ve Türkiye her alanda bir Turhan Selçuk yetiştirdiği gün beklediğimiz yarınki mutlu Türkiye olacaktır" der. Karikatür sanatının memleketimizdeki en büyük ustası için verilmiş bu hükme katılmamaya imkan yoktur. Gerçekten Turhan Selçuk veya kısaca karikatürlerinin altına attığı imzası gibi Turhan, bugünden çok yarınki Türkiye'nin, ilerlemiş, uygarlık ve milli bağımsızlık savaşını kazanmış, çağdaş ülkelerle aynı düzeye gelmiş Türkiye 'nin sanatçısıdır. Dünya karikatüristleri arasında adını saygı ile andıran, Türk mizah anlayışının çizgiyle en güzel eserlerini yaratan, çok kere sözün desteğini aramadan, sütunlar dolusu yazıdan daha anlamlı ve yapıcı çizgiler çizen Turhan Selçuk için bugünden yazılacak bütün övgüler yarım, noksan ve çelimsiz olacaktır.

Turhan Selçuk'u kelimelerle de anlatmak zordur. Turhan ancak bakılarak, görülerek ve düşünülerek anlaşılan bir yaratıcıdır. Zira çizgileri sadece ve sadece akla hitap eder. Gören gözler onun eserini anlamak için sadece bir yol, bir

aracıdır. Böylesine akla seslenen, akıldan üstün bir varlığa inanmayan bir yaratıcının eserini kelimelerle anlatmağa kalkışmaksa, elbette ki imkan sınırlarının hayli ötesinde bir iştir.

...Bugüne kadar yarattığı tipler, kendinden önce ve sonra gelmiş pek çok karikatüristi etkilemiş, ama mevcut karikatürcülerimizden hiç birisi henüz Turhan'ın düzeyine ulaşamamıştır. (Akis, 1.5.1965)

CEMAL SÜREYA

Her sanatçı kendisine sağlam bir dil kurmaya mecburdur. Çizgiye dayanan karikatürde bunun daha da gerekli bulunduğunu söylemek fazla olacak. Turhan tam anlamıyla kurmuştur dilini. Bu bakımdan gerçek ve soylu bir sanatçıdır. Hatta Türk karikatür geleneği Turhan'ın kurduğu bu dille başlamaktadır, diyebiliriz.

...Meksika'da at yoktu eskiden. İnkalar da at nedir görmemişlerdi hiç. İspanyollar ise Meksika'ya ilk baskınlarını at üstünde yaptılar. Bu sırada tuhaf bir şey oldu. İnkalar at üstündeki İspanyol'un ayrı bir varlık olduğunu, kendileri gibi bir insan olduğunu anlamadılar önce. Atı, İspanyoldan meydana gelen yeni bir yaratıkmış sandılar. İki başlı, altı ayaklı, iki elli, bir kafasıyla konuşurken bir kafasıyla kişneyen bu canavardan çok korktular. Bazan iki parçaya ayrılabilen, iki parçası da koşan, sonra birleşen böylesi bir varlığa teslim olmaktan başka çare yoktu. Teslim oldular. İyice bakarsak Turhan'ın karikatürlerinde attan İspanyoldan meydana gelen bir durumun değişimleri, olabilirlikleri, çözümleri var. (Yeni İnsan, Haziran 1965)

(YORUM)

İstanbul'un başka bir köşesinde dünyanın sayılı, büyük karikatüristlerinden biri olan Turhan Selçuk oturuyor. O, konuşkan bir insan değil. Ama onun konuşmaya, sözcüklere gereksinimi yoktur. Anlatmak istediklerini ve çoğunluğun duygularını bir iki çizgiyle dile getirebilmektedir. (Sovyetskaya Rossiya[Moskova], 1966)

THOMAS HAMMARBERG

Türkiye Sanatçılar Birliği tarafından "Halkın Sanatçısı" seçilen karikatürist Turhan Selçuk'a bugün Gazeteciler Cemiyeti salonunda yapılan bir törenle ödülü verilmiştir. Selçuk'a ödülünü veren birlik başkanı, "Bir sanatçının en önemli görevi, halkın sorunlarını en iyi şekilde işleyerek halka iletmesidir. İşte Turhan Selçuk, verdiği eserlerde bunu başarmıştır" demiştir.

Turhan Selçuk da bir konuşma yaparak, bugüne kadar yurt içi ve dışında aldığı armağanlardan en değerlisinin, halkın sanatçısı ödülü olduğunu ifade ederek şunları söylemiştir:

"Otuz yıllık sanat hayatımda, gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında bir çok ödüller aldım, fakat bunların en değerlisi Türkiye Sanatçılar Birliği'nin verdiği bu ödüldür. Beni halkın sanatçısı sıfatına layık gören birliğe teşekkürler ederim."

Tan Oral'ın ödül törenindeki konuşması: "Günümüzde Batıcı sanat, ulusal sanat, Osmanlı sanatı, devlet sanatı gibi kavramlar arasında bir tartışma sürüp gitmektedir. Biz bütün bu tartışmaların arasında bütün kavramlar için geçerli olabilecek iki ayrımı gözlemekteyiz.

(.....) Kitlelere geniş ölçüde varan, varmasına olanak sağlanan bazı sanatçılar da halkın sorunlarına bir anlamda ihanet etmekte, eserleriyle uyutucu, saptırıcı, aldatıcı olmaktadırlar. Bunlar bizce önemli iki kıstas olmuştur. Ve bu iki kıstasa uygun davranabilmek, bir anlamda "yapılması gereken"dir. Yani eserleriyle halkın gerçek so-

runlarını savunmak ve bunları halka ulaştırabilmeyi başarmaktır, Halkın Sanatçısı olmak... Dikkat edilirse, yukarda açıklanan her iki kıstasa da ayrı ayrı uyan sanatçılar ve eserleri egemen güçlerce fazla önemsenmemektedir. Ama ikisini birleştiren sanatçılar şimşekleri üzerine çekmektedir. Biz bu nedenle Turhan Selçuk'u oybirliği ile seçtik. (.....) Bir insan ki yumruğu gözüne yer... Yine de nefret ve nalet saçan egemen güçlerin üstüne yürür ve herşeye karşın sanatın gereğini yılmadan çiziştirir. O, çağdaştır."

Turhan Selçuk, Türk sanat dünyasının en önde gelen karikatüristi. Çalıştığı Akşam gazetesinin havalı radikal çizgisini aştığı için ezilen bir karikatürist. Seri çizgileri ile enfes ve olağanüstü bir Türk Asterix'i (Abdülcanbaz) yaratan büyük bir deha... (....) Türk halkının içinde bir vurgulama sembolü olmuş bu değerli karikatüriste karşı girişilen hareketin sebebi neydi? Sanatın teknisyeni olan Turhan'ın kesik kesik cümlelerle konuşup, her kelimede acıyla yüzünü buruşturduğunu görmek, büyük dert oldu Türkiyelilere (Reflex[İsveç], 28. 10. 1971).

LE MONDE (Yorum)

Paris'te Fransız gazete desinatörlerinin mesleki kuruluşları, Bay Selçuk'un tutuklanmasını protesto etmişlerdir. Turhan Selçuk, Türk karikatürcülerinin en ünlüsüdür. Eserlerinin bir çoğu yabancı ülkelerde yayımlanmıştır. Anciclopedia del'Humorusmo'da yeri vardır. Karikatürleri, özlü grafiği, keskin üslubuyla ün kazanmıştır. (Le Monde, 13-14. 6.1971).

ATLAS (Yorum)

Yapıtları düzenli olarak Atlas'a kıvanç veren Turhan Selçuk, Türkiye'nin en ünlü karikatüristidir. Ne var ki Türkiye onu, önde gelen gazeteciler, yazarlar, şairler ve profesörlerle birlikte hiçbir gerekçe göstermeksizin, tutuk

layarak onurlandırdı! İşte, onun bugünkü durumuna ışık tutacak ya da tutmayacak başlıca hedeflerinden bir demet sunuyoruz. Tutuklanma haberi Haziranda geldi; o günden beri kendisinden haber alamadık. (Atlas [ABD], Eylül 1971)

VELİ ŞEVKEDOV

Doğrusu ben karikatürü sizin çizerlerinizden öğrendim diyebilirim. Çizgilerimdeki bu etki açıkça görülür. İlk tanıdığım, Turhan Selçuk'un çizgileridir. Gençliğimde pek çok karikatürünü gördüm ve sevdim. Bir çocuğumuz olursa onun adını koyacağız demiştik. (Politika, 19.3.1976).

BÜLENT ECEVİT

Turhan Selçuk karikatürde bir aşamadır. Türk karikatür sanatında yeni bir dönemin öncülüğünü yapan ve Türk halkının yüce mizah gücünü Nasreddin Hoca'dan sonra bir kez daha dünyaya tanıtan sanatçılarımızdandır. Çizgide de, sözde de özlüğünü sınırına vardırmıştır. (...) Türk halkının güçlü soylu mizah geleneğinde bir aşama olan Turhan Selçuk'u yürekten kutlarım. (29.12.1974).

YAŞAR KEMAL

Turhan Selçuk bir edebiyat adamıdır. Bir şair, bir romancı, bir hikayecidir. Bu söylediklerimi şaşırtmak için söylemiyorum. Turhan Selçuk gerçeği budur da onun için söylüyorum. Bunları gene söylerken de karikatür sanatını hiç de küçük görmüyorum, söylediklerim bu düşüncenin tam karşıtıdır. İnsan karikatürde de bir Çehov, bir Sait Faik, bir Mansfield olabilir. Karikatürün olanaklarını destan olanaklarına ulaştırabilir. Bence Turhan'ın vardığı yer, karikatürü oluşturduğu boyut, burasıdır. Sanat değeri diye bir şey oluşmuş mudur, sanatın değerini ölçerken ne gibi bir ölçü koyuyoruz? Bu, beğendim gitti mi, yoksa birtakım belirli değer ölçüleri var mı? Sanatın birtakım değer ölçüleri var ama, bunu şimdiye kadar sınırlamış kimse çıkmamıştır. Onun için ben dünyada, insanlığa sanat değerini kabul ettirmiş bir sanatçıyı, örneğin Çehov'u örnek almak isterim. Çehov'u seçişimin de başlıca sebebi Turhan'la Çehov arasında inanılmayacak bir yakınlık buluşumdandır. Bana öyle geliyor ki ikisinin de içtiği kaynak aynıdır. Çehov ne getirdi, bu soruyu böylesine sormamın zorluğunu biliyorum. Bir kalemde karşılığını vermek zor da ondan. Hikayeyi yeniden biçimlendirdi, diyebiliriz. Ondan önce gelenlerin hikayesine benzemedi hikayesi, hiçbir yönüyle. Düz, yalın, şiirsel anlatışa vardı. Hikayesi çoğunlukla hikaye değil, yaşamın bir parçası oldu. Hikayesi inadına böyle düz kuruldu. Bu yeni biçim, yeni anlatış elbette yeni insanlık değerlerinin üstüne örülecektir... Çehov o zamana kadar edebiyatın ulaşamadığı insanın anlık duygularını büyük bir ustalıkla verdi. Onun her hikayesini okuyan, ben buyum, ben de böyle duyuyorum, diyordu. Psikolojik çatışmanın ancak sezebildiğimiz kadarki çatışmalarını, coşkularını, sevinçlerini, acılarını, daha binlerce anlık duygularını veriyordu. Çehov'la gelen insanlıktı. İnsanlık en incesinden belli belirsiz hem ağlayan, hem gülendir. Çehov'da olduğu gibi Turhan'da insanlık ağlarken gülendir.

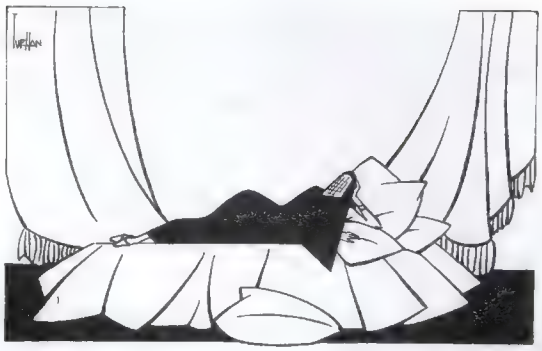

Turhan'ın çizgileri düzdür, yalındır, zengindir. Pırıl pırıl bütün çapaklarından arınmıştır. O da bu sonsuz arınmışlığıyla insanın yepyeni bir yönünü anlatmalıydı. Turhan çizgi sanatının olanaklarından faydalanarak Çehov'un getirdiklerini zenginleştirdi, derinleştirdi. Edebiyatın şiiri çizgide yeni bir boyutu, yeni bir hikaye, anlatım boyutu kazandı. Turhan'ın sanatı insanlığımıza yeni psikolojik olanaklar kazandırdı. İnsan psikolojisinde yeni ufukları zorladı. Zora, bilinmeze, ama bizde her zaman olana, olmuşa biraz daha yaklaştık, biraz daha açıklığa kavuştuk Turhan'ın karikatürleriyle.

Gene şu da yanlış anlaşılmasın, Çehov'dan söz ediyorum, Turhan'ı Çehov'un bir tıpkısı göstermek istemiyorum. Ya da onu Çehov'un bir süreci olarak da tanımlamıyorum. Derdimi daha iyi anlatabilmek için Çehov örneğini veriyorum. Turhan'ın büyük kişiliği, getirdiklerinden dolayı bunu söylemek zorundayım, o hiç kimsenin süreci olmağa, kimsenin tıpkısı olmağa izin vermez. Turhan aynasını, o bütün karanlıkları delip geçen aynasını insanın, doğanın karanlıklarına dikmiş bize oradan varolan bilinmezimizi göstermiştir. Homeros'un, Cervantes'in, Dostoyevski'nin, Faulkner'in bize getirdikleri budur.

Son yıllarda bocalamağa başlayan edebiyatımız Turhan'ın yolunu izlese, gittiği yollardan insan, doğa gerçeğinin gözüne gözüne gitseydi daha büyük olanaklara kavuşurdu. Karikatürümüzün de son sorunu, son günlerde Turhan yolunu izleyemez oluşudur. Turhan yolu dediğim, kestirmeden insana varmadır.

Çok soyut konuştum şimdiye kadar belki de... Turhan insana yönelirken, doğanın şiirine varırken öyle çok göklerde değildir.Anının içinde, günün ortasındadır. Güncel olayların akışında yuvarlanan bir in-

sandır. Acı çeker, güler, öfkelenir, çocukça bir şaşkınlığa düşer, alay eder, delice öfkelenir, iğrenir, delirir... Kendi kadar da bizim adımıza, hepimizin adına ... Bütün büyük sanatçılarda olandır bu da.

Zulme, kötülüğe, insanlığı aşağılamaya, acıya, sömürüye sonuna kadar karşıdır. Turhan'ın sanatındaki dünyası cömert bir dünyadır. İşte başkalarında olmayan da budur. Ustalığını, gönlünü, yüreğini bir çizgiye, bir duyguya, bir düşünceye hapsetmiştir. Dünyaya her şeyini sonuna kadar açmıştır. Ve Turhan'da olan bir sevgi, bir cömertlik, bir dostluk, bir barış açıklığıdır. Turhan'ın dövüşü hepimizledir. Bütün düşük yanlarımızladır. Sıkı sıkıya dünyanın güzelliğine, şiirine, yalnızlığına, vazgeçilmezliğine bağlanarak kötülüklere, zulümlere bir karşı koymadır Turhan. Turhan'ı anlamak bugünkü dünyamızı anlamak demektir biraz da. Turhan dünyamızın karanlıklarının ortasında durmuş bir ışık gösterendir durmadan. (Söz Çizginin Albümü, 1979).

ŞAKİR BALKI

O yalın ve dik çizgileri anlamlaştırırken, içe kapalı gibi gözüken, ama açık, daha çok kara mizaha dönük bir yol izlemiştir. Çizgiyi gülmeceleştirirken (mizahlaştırırken) yeni biçimin (stilin) de temelini atmıştır. Çizgi eleştiriye dönüşürken, kırıcı olmayan bir çarpıcılığa bürünür Turhan'da. Bu yalın anlatımda gülmece öğesi düşün ötesinde, usla koyun koyunadır. Önce düşündürür, sonra da yavaş yavaş kendisini kara mizaha (humour noir) bırakır çizgi. Yalın çizgilerin birbirleriyle kesişmeleri bir düşünceyi vurgularken, somutu ve eleştiriyi gözler önüne serer. Turhan Selçuk, karikatürleriyle saçmalığı, vurdumduymazlığı, soytarılığı, ikiyüzlülükleri o yalın çizgileriyle eleştirirken mantığı kendisine odak bellemiştir. En acımasız çizgilerinde bile hoşgörüyü ve usu ön plana almıştır.

(....) Karikatür sanatının "tehlikeli iş" olarak nitelendirildiği bir ülkede, Turhan Selçuk'un 40. sanat yılını gerilerde bırakması, karikatür dünyamız için olduğu kadar kendisi için de mutlu bir şanstır. (Cumhuriyet, 28.11.1981).

Cumhuriyet (Yorum)

Turhan Selçuk, 1985 Mayıs'ında Bulgaristan'ın Gabrova kentinde düzenlenecek 7. Uluslararası Gülmece ve Taşlama Sanatları Bienali'ne onur konuğu olarak çağrıldı.

Turhan Selçuk'un Gabrova Bienali'ne yarışma dışı olarak katılacak yapıtları, yarışmaya katılan yapıtlardan ayrı olarak sergilenecek.

Turhan Selçuk'un yanı sıra Gabrova Bienali'ne yarışma dışı onur konuğu olarak çağrılan ünlü çizerler arasında Avusturya'dan Paul Flora, Çekoslovakya'dan Adolf Born, İngiltere'den Geralt Scarf, Ralph Steadman, Fransa'dan André François, J.J.Sempé, Jacques Armand Cardon, Jean Gourmeline, Jean-Maurice Bosc, Maurice Siné, Mordillo, İtalya'dan Giorgio Cavallo bulunuyor. (Cumhuriyet, 6.12.1984).

(.....) İsviçre'nin Basel kentinde Dietel Burckhardt'ın 1978'de derlemeye başladığı özel karikatür koleksiyonundan seçilen yapıtlar bir albümde biraraya getirildi. Koleksiyonda bulunan 1400 özgün karikatür arasından 88 karikatür sanatçısının arasında Türk karikatür sanatçısı Turhan Selçuk'a da yer verildi.

Turhan Selçuk'un bir yapıtı ile yaşamöyküsü ve fotoğrafına yer verilen albümde Charles Adams, Adolf Born, Jean-Maurice Bosc, Edmond Kiraz, David Levine, Quino, Jean Jacques Sempé, Saul Steinberg, Tim, Andrei François, Claire Brétcher, Dubout, Peynet, Blecman, George Grosz, Ronald Searle, Siné, Soglow, Tomu Ungerer gibi dünyanın ünlü çizerleri yer alıyor.

Albümdeki yapıtların derlendiği özel karikatür koleksiyonlarının temelleri 1978'de Basel'de Dieter Burckhardt tarafından atıldı. Söz konusu koleksiyonu kamuya mal etmeyi tasarlayan Burckhardt, bu amaçla bir vakıf kurdu.

ADAM SANAT

Karikatürün bağımsızlık kazanması, edebiyat çevresindeki mizahtan, grafik resimden ayrı bir kimliğe bürünüp kendi kuralları, özellikleriyle bambaşka bir sanat dalı olarak görünmeye başlaması çok eski değildir. Ama dünyada üç yüzyılı aşkın bir süredir karikatür çiziliyor. Ülkemizde ise bu sanatın ilk yerli ürünleri, büyük bir gecikmeyle, 1870'de verildi.

Böylesine arkadan başlamış olmalarına karşın, günümüzde Türk karikatürcüleri dünya karikatürcüleriyle yarışıyorlar. Yapıtları çeşitli ulusların dergilerinde yer alıyor, övgülere boğuluyor. Örnekse şu sözler bir İtalyan eleştirmenin:

"Turhan Selçuk'un çizgilerini belirleyen incelik ve güzellik, belki de dünyada hiçbir karikatüristte yoktur. Doğu dünyasının büyüleyici çizgisi, çok modern bir hiciv içeriğiyle karışınca çizgilerini uluslararası bir tat vermektedir." (Enrico Gianeri, Milano). Bir çizerimiz bir yabancıyı böylesine heyecanlandırabiliyor.

Çok geç katıldığımız bir sanat alanında en önlere ulaşmış olmak, çeşitli kaygılarla görmezlikten gelinmese, ülkemizin insanlarına ulusal gurur verecek bir başarıdır.

Bu inanılmaz atılıma, karikatür sanatındaki en önemli değişikliği Türkiye'de ilk uygulayan sanatçı olarak,Turhan Selçuk'un katkısı çok büyüktür. (Adam Sanat, Aralık 1985)

KARAMİZAH MERKEZİ "KARİKATÜR

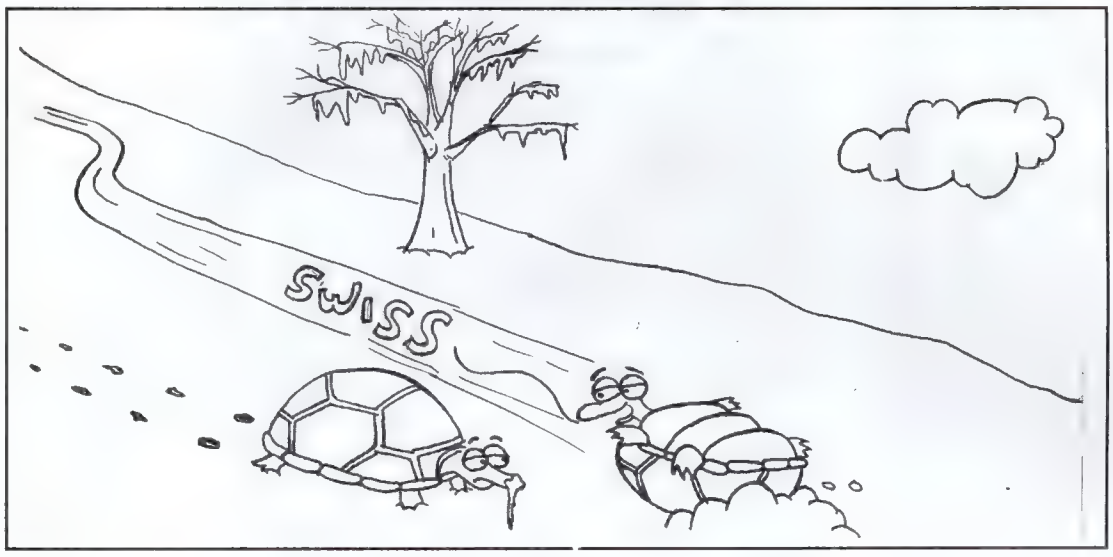

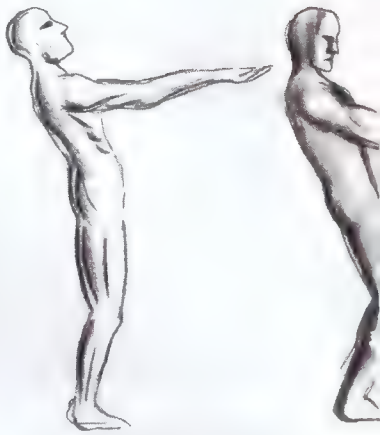

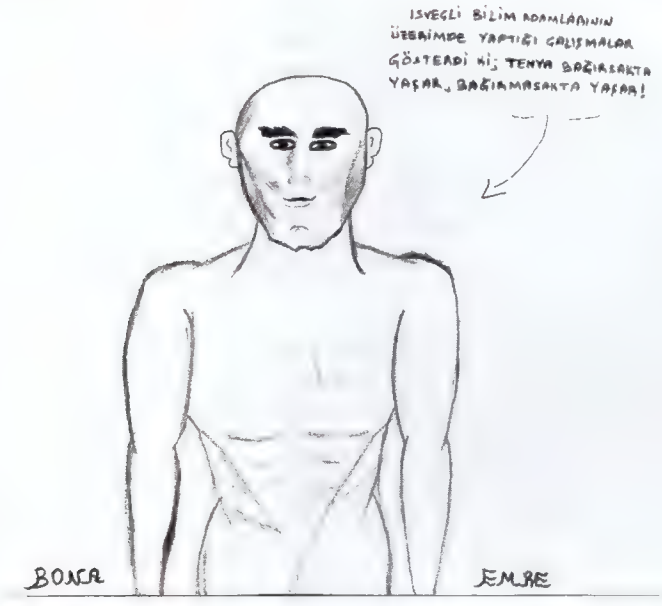

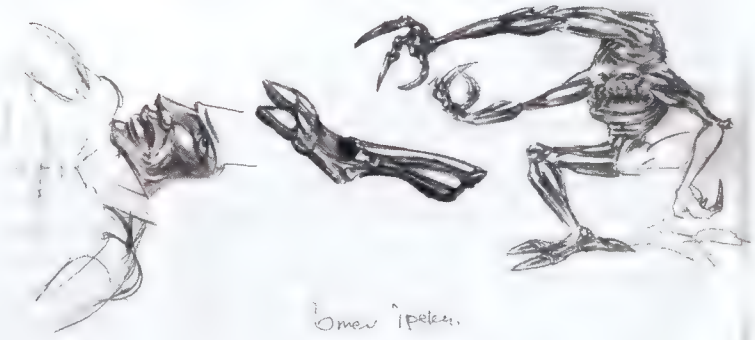

Ömer İpekçi

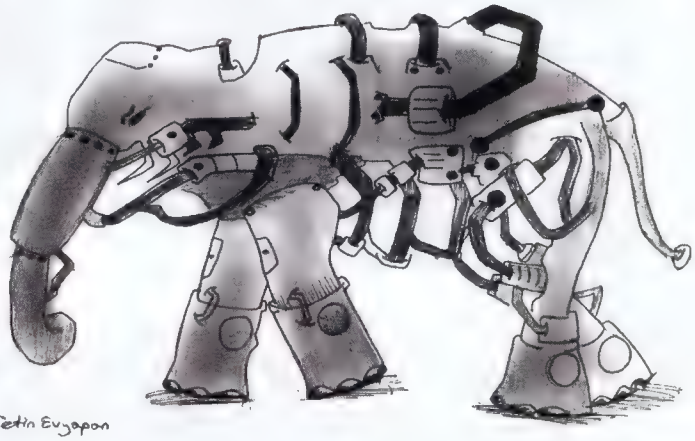

Çetin Eyyapan

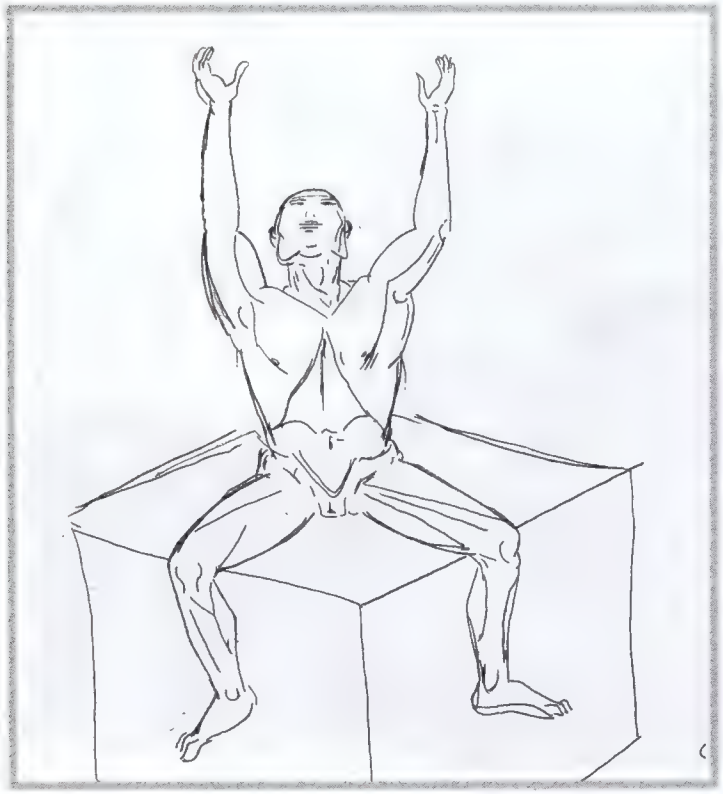

OKULU" ÖĞRENCİ ÇALIŞMALARI

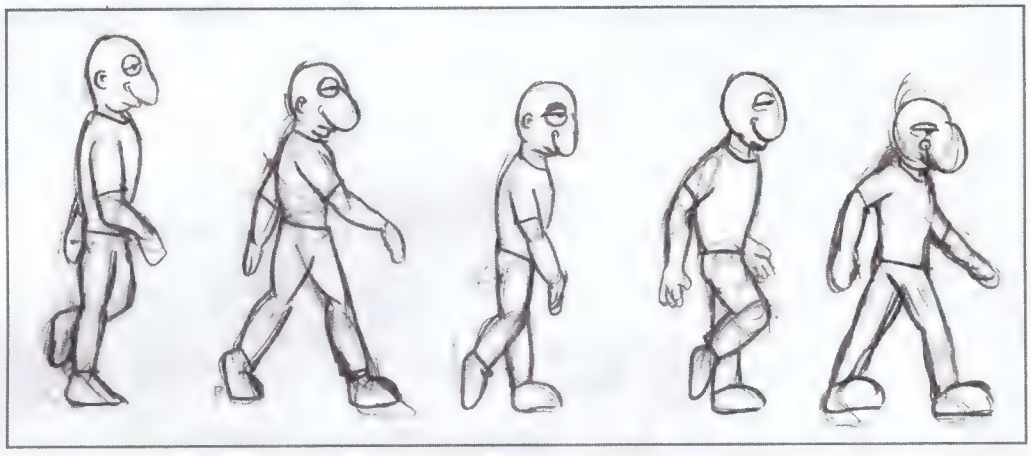

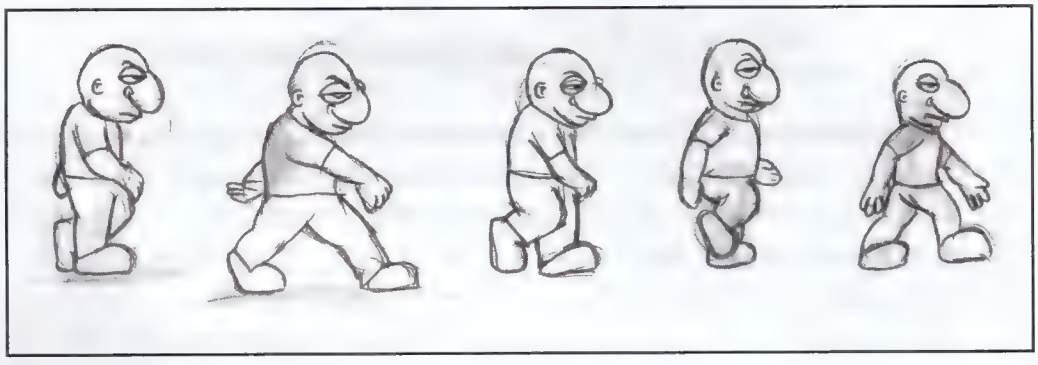

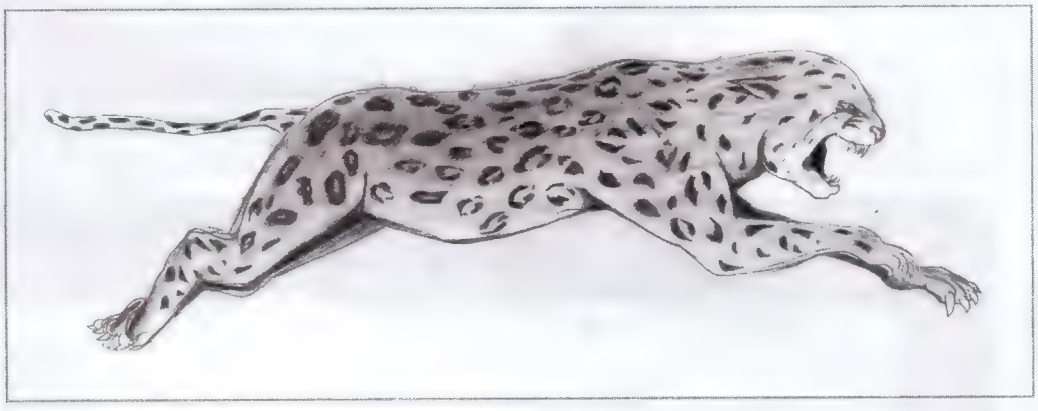

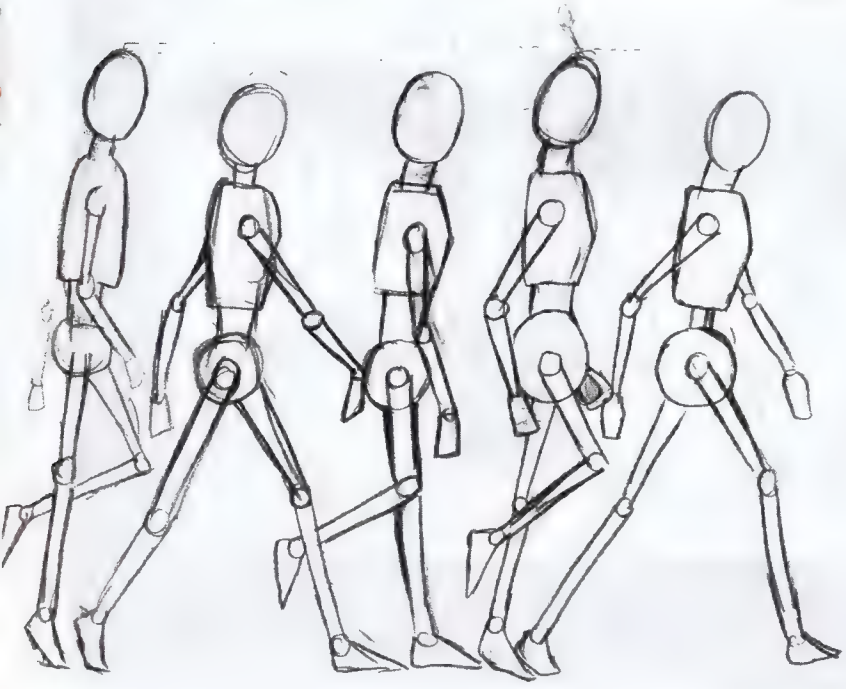

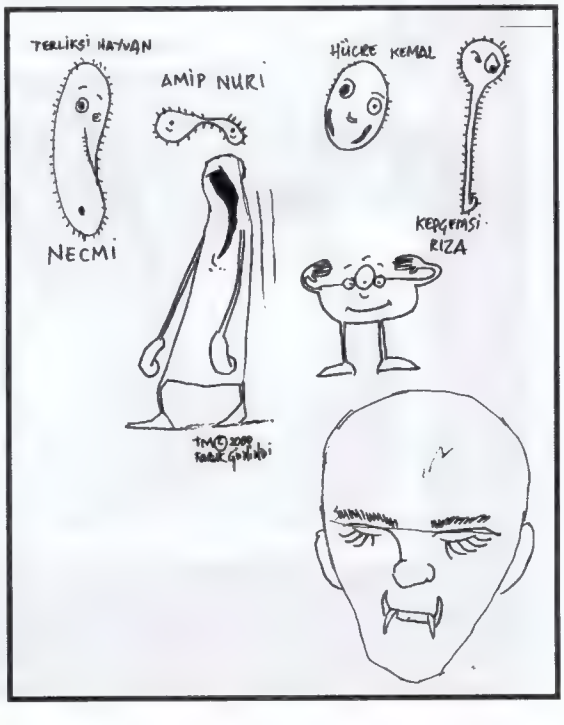

KARAMİZAH MERKEZİ "KARİKATÜR

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI

KARA MİZAH KÜLTÜR MERKEZİ SERGİSİ'nin
açılışını onurlandırmanızı diler.

Açılış : 26 Mayıs 2000 Cuma, Saat: 18.00

Türk ve dünya mizah kültürünü tanıtmak, karikatür ve mizah seven gençlere imkanlar oluşturmak amacıyla 03-10-1996 tarihinde Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde faaliyetine başlayan Kara Mizah Merkezi, talepte bulunanlara bedelsiz olarak bu sanatın öğrenilmesinde fırsat tanıyor. Birçok öğrencinin kayıt yaptırdığı merkeze, bir süre aralıklı olarak ders hocalığını sürdüren Hasan Kaçan, Nuri Kurtcebe, Şafak Tavkul ve Ahmet Kesgin'in yanı sıra İrfan Sayar, Ergün Gündüz, Salih Memecan, Erdil Yaşaroğlu, Turgut Çeviker, Tan Oral gibi karikatüristler ve mizahçılar da konuk olarak katılmıştır. Ayrıca bu merkeze bağlı olarak çıkan, öğrencilerin gerçekleştirdiği çalışmaların da yer aldığı Mizah Kültürü dergisi yayınlanmaya başlanmış olup ücretsiz olarak İstanbul'un çeşitli mekan ve merkezlerinde dağıtılmaktadır.

TARIK ZAFER TUNAYA KÜLTÜR MERKEZİ SANAT GALERİSİ
TÜNEL / BEYOĞLU Tel:(0212) 293 12 70

OKULU" ÖĞRENCİ ÇALIŞMALARI

Karikatürün güçlü bir sanat olmasının nedenleri vardır:Yaygın bir sanattır, basın yoluyla, sinemayla, televizyonla, afişlerle, sergilerle halkın karşısına çıkmıştır. Söyleyeceğini kısa yoldan, çarpıcı bir şekilde söyler. Bu nedenle güçlü bir sanat koludur.

Bir karikatürist ö

A. MEHMET BALCI

Turhan Selçuk'a göre karikatürcü az çizgiyle çok şey söylemeli; doğrudan, iyiden yana verdiği mesajları çarpıcı bir üslupla dile getirmelidir.

Karikatürist çizgiyle düşünen, düşündüğünü çizgisiyle izleyiciye ulaştıran kişidir. Mizah (humour), çizginin eğilimindedir. Mizahla yüklü grafiğin yazısız olması, onu sanatsal yönden değerli kılacağı gibi, uluslararası bir dile de ulaştırır.

***

Karikatürcü az çizgiyle çok şey söylemelidir. Mesajı kısa, açık, öz olduğu kadar çarpıcı olmalıdır. Ayrıntılara, ancak mesajın etkisini güçlendirdiği oranda yer vermelidir.

***

20. yüzyıl, işlevlerinin bilincinde sanatçılar yetiştirdi. Bunların eserleri ne resme benzeyen karikatürdür, ne de karikatürize edilmiş resimlerdir. Bunlar yalnızca karikatürdür. Yani "humour grafic"tir.

Geçmişin karikatüristi, daha çok ahlak sorunlarıyla ilgiliydi. Günümüzün karikatürcüsü dünyamızı değiştirmek, dünyamızda gerekli olan değişiklikleri gerçekleştirmek amacıyla savaşım vermek zorundadır. Tüm insanların eşitliğinden, doğrudan iyiden yana bir değişim için savaşım...

***

Çoğu kez olayların içinde, yönelişinde mizahi bir unsur, mizahi bir çelişki bulup çıkarmak olasıdır ve bunu uğraş edinmiş kişiler için kolaydır. Bu mizahi eğilim ya da çelişkiyi yakaladıktan sonra çizgilemek de yeterlidir. Ama bu yol, daha çok her gün bir konu ile okuyucu karşısına çıkmak zorunda olan çizerlerin çoğunlukla seçtikleri kolay yoldur.

Benim sevdiğim yol, kendine özgü dünyası ve bakış açısı içinde insanları, olayları bir düşünür, bir psikolog, bir felsefeci, bir eleştirici gibi izlemek, incelemek, kendi gerçekçi dünya görüşü doğrultusunda bir sonuca vardıktan sonra, kişileri olumlu ve doğru olana yönelterek eleştiriyi sunarken, mizahi fikrini ve söylediğini sarsıcı, etkileyici, vurucu bir şekilde çizgiye dönüştürmektir.

Karikatürün hammaddesi insandır. İnsanın çelişkileri, yanılgıları, yapıtları, yaptıkları, davranışları, gözlemleri, özlemleridir.

La Fontaine dahil, hayvanları konu edinen birçok mizahçı ve mizah çizeri bu kahramanları yine insan ilişkileri içinde anlatmışlar ya da çizmişlerdir. İnsanı alış biçimine gelince: Toplumları, kişileri oldukları gibi görmek, çelişkilerini, yanlışlarını gerçeklerden uzaklaşmadan değerlendirdikten sonra eleştirmektir Evrensel çelişkinin diyalektiğindeki insan çelişkisi, çizgiyle mizahın hammaddesidir.

***

Sanatçı, olayları kendine özgü bakış açısı içinden bakarak değerlendirmelidir. Yakaladığı çelişkileri, yanlışları yine kendine özgü bir biçimde yorumlayarak eleştirisini, esprisini, yine kendine özgü çizgiyle izleyene ulaştırmalıdır. Yazı, espri çizginin içinde, eğiliminde olmalıdır. Bu koşullar, günümüzün modern mizahının içerdiği koşullardır ki,

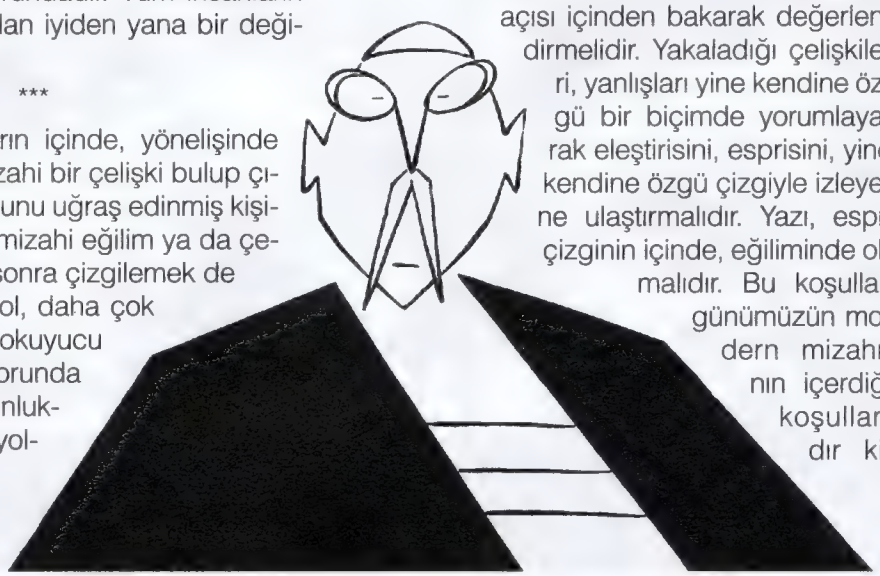

bence en büyük basın karikatürü ekolü bu koşullara en fazla uyum sağlayabilen yapıtlardır.

***

Karikatür, az çizgiyle çok şey anlatmaya yönelik olmalıdır. Yalnız gerektiği kadar çizgi... İzleyenin dikkatini başka yönlere çekecek ayrıntılardan arıtılarak en güçlü, en çarpıcı, en açık biçimde anlatılmak istenenin üzerine, o noktanın üzerine abanarak... Ayrıntı, ancak anlatılmak isteneni desteklemek için

nce mizahçı

kullanılmalıdır. Söz bir ayrıntı, bir destektir ve karikatürün etkisini sınırlar.

***

Karikatürün amacı salt güldürü değildir. Bağnazlığın, tutuculuğun, cehaletin, çıkarcılığın, bilinçsizliğin desteklediği kötülükler, ihanetlerle dolu bir dünyada iyilikleri, güzellikleri sezebilmek, görebilmek, anımsayabilmek, bilim alanında, sanat alanında yarınki kuşaklara kalabilecek yapıtlar, güzellikler bırakabilmek, insanı insan yapan, mutlu kılan başlıca nedenlerdir. Bütün sanatlarda olduğu gibi, insanı yüceltici, iyiye, doğruya yönlendirici yapıtlar üretmek, çağdaş mizah çizerinin tek amacı olmalıdır.

***

Karikatür, saygınlığını ve önemini ancak "grafik mizah" tanımına uygunluğu oranında kazanır ve sanatlaşır. Grafik mizah deyimini 1950'lerde Yeni İstanbul gazetesindeki yazılarımda ilk kez gündeme getirerek uygulamaya başladığımda tepkilerle karşılaştım. Oysa Batıda yıllar önce karikatür yazıdan arınmış, " Humour Graphique" ya da "dessin humoristique" diye tanımlanarak çizgiyle mizah yapma sanatı kökleşmişti.

***

Karikatür, çizgi yönüyle grafik resme, espri ve yazı yönüyle de edebiyata bağlanabilirdi belki. Ama, bunları o kadar değişik yollarla vermeye başladı ki bağımsız bir sanat kimliğine çoktan hak kazandı... Yazıdan arındı. Düşündüğünü çizgiyle anlatmaya başladı. Çizgisi grafik resme bağlı sayılsa bile, onu ayıran bir etken var: Mizahla yüklü olması, çizginin eğiliminde mizahın olması...

***

Karikatürün güçlü bir sanat olmasının nedenleri vardır:Yaygın bir sanattır, basın yoluyla, sinemayla, televizyonla, afişlerle, sergilerle halkın her an karşısındadır. Söyleyeceğini en kısa yoldan, zahmetsizce fakat çarpıcı bir şekilde söyler; çizgileriyle sempatiktir, ilgiyi çeker. Bu nedenlerdir onu güçlü bir sanat kolu yapan.

***

Mizah çizeri, bir makale yazarı, bir fıkra yazarı gibi içinde yaşadığı olayların etkisi altındadır. Aktüaliteyi ister istemez izlemek zorundadır. Günün konusu kendiliğinden oluşur. Bu konuyu kendisi seçmelidir. Aksi vinyetçilikten öteye geçmez.

***

Kişiliği olan güçlü bir desen, sanatçının anlatım olanağına geniş bir alan sağlar. Bu tür çizgiden yoksun bir kişi, zorunlu olarak salt komiğe yönelecek, çoğu zaman bol yazıya gerek duyacaktır. Burada gündeme gelen komik, gülme duygusu uyandıran, güldürücü anlamındadır.

POLİTİK KARİKATÜR:

Politik karikatürler gelip geçici gibi görünürler ve bir çok kişide politik karikatürlerin ömürlerinin az olduğu düşüncesi vardır. Gazete basılır, 24 saat yaşayan bir kelebek gibi, ertesi sabah ölür. Bu, tümüyle doğru bir düşünce sayılamaz. Siyaset, madem ki, ne kadar değişik görünürse görünsün, birbirine benzer olayların

" Karikatür çizgi yönüyle grafik resme, espri ve yazı yönüyle de edebiyata bağlanabilirdi belki" diyor Turhan Selçuk ve ekliyor: "Ama bunları o kadar değişik yollarla vermeye başladı ki bağımsız bir sanat kimliğine çoktan hak kazandı"

periyodik olayların devamıdır; pekala zamana dayanacak karikatürler çizmek olasıdır.

*

İster gerici, ister ilerici, ister kapitalist, ister sosyalist olsun, bir mizah çizerinin bir üsluba, bir dünya görüşüne sahip olması gereklidir. Olaylara bu açıdan bakması ve eleştirmesi onun düşünsel yönden kişiliğini belirleyecektir. Bu düşünsel kişilik, çizgi kişiliğiyle bütünleştiğinde gerçek mizah çizeri oluşur. Bu sanatın özünde, hangi düzende yaşarsa yaşasın (feodal, kapitalist, sosyalist), insan ilişkilerini ve insan ruhunun çelişkilerini yansıtmak gibi bir işlev söz konusudur. Sanatın her dalında bu kural geçerlidir.

*

Sanatçı, toplumun önünde giden kişidir. Devrimciliğe, ilericiliğe yatkın, tutuculuğa karşı olması doğaldır. Böyle olunca faşizm gibi çağdışı bir baskı rejimine karşı olması da doğaldır. Gerçekte çağdaş karikatürcünün temelde kapitalizme karşı olması gerekli.

*

Yıllar önce çizilmiş siyasi ve toplumsal karikatürlerin, tekrar tekrar çizildiğini, ayrı ayrı kişiler tarafından çizildiğini çokça görüyoruz. Kalıcılığını yitirmiş görünen karikatürler ise,

Karikatürcünün sosyal konumu ve kişisel tavrı konusunda şunları söylüyor Turhan Selçuk: "Mizah çizeri, halktan bir kişidir. Halkın sorunları, istekleri, özlemleri onun da istekleri, özlemleridir. Bu durumda, halkın yani okurun beklentisiyle arasında bir farklılık yoktur"

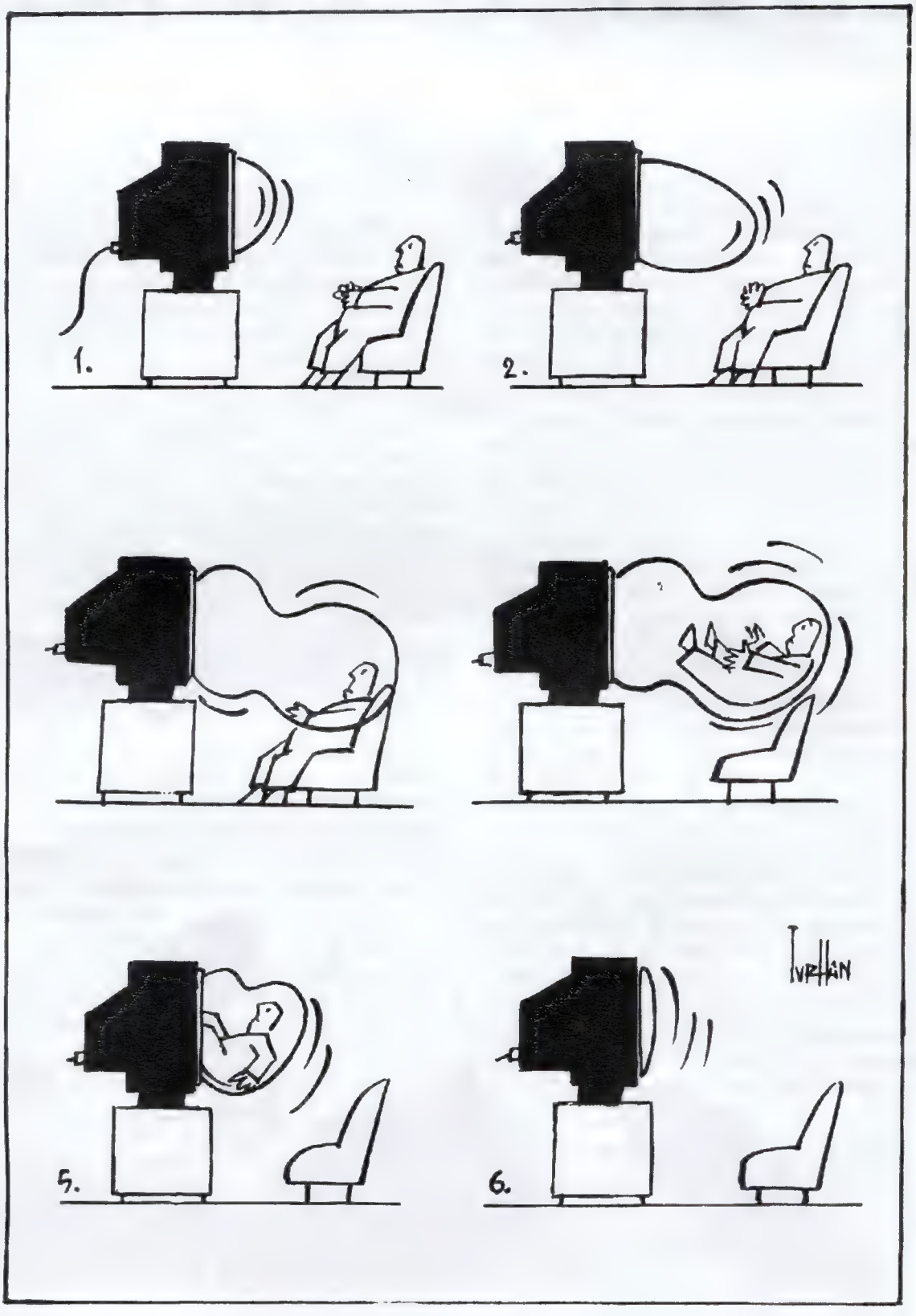

Mizah evrenseldir. Yerel farklılıklar elbet vardır ama, insana yönelik karikatür bütün insanlıkça benimsenecek, anlaşılacak çizgileri özünde taşır.

çağının belgeleri arasında zaman geldikçe anımsanmakta, yayımlanmaktadır. Bu bile önemi küçümsenmeyecek bir işlevdir. Tarih, bilmsel yasalar içinde oluşur. Yaşadığımız dönemin siyasası içinde değişen olayların değişmez özünü yakalayan karikatürcü, yarına kalacak yapıtlar üretebilir.

KARİKATÜRÜN İŞLEVİ:

Mizah çizeri, halktan bir kişidir. Halkın sorunları, istekleri, özlemleri onun da istekleri, özlemleridir. Bu durumda, halkın yani okurun beklentisi arasında bir farklılık yoktur.

***

Mizah evrenseldir. Yerel farklılıklar elbet vardır ama, insana yönelik karikatür bütün insanlıkça benimsenecek, anlaşılacak çizgileri özünde taşır. İnsan dünyanın her yerinde gülen ve düşünen varlıktır.

Bu paralel doğrular içinde çizer, kendisinden bekleneni en iyi biçimde yerine getirmek zorundadır. Buna karşılık okurdan beklediği ilgi ve övgü onun en büyük ödülü olacaktır.

***

Karikatür salt eleştirici değil, yönlendirici de olmalıdır. Tüm sanatlarda olduğu gibi yapıcı; iyiye, doğruya yöneltici; insanı yüceltici olmalıdır. Günümüz mizah çizerinin işlevi de budur.

***

Nasrettin Hoca gibi büyük bir usta yetiştiren Türkler, mizahı çok severler. Geleneksel hikaye, fıkra, hatta karikatürün kökeninde Nasrettin Hoca'nın etkileri vardır diyebilirim. Hoca, olaylara bir filozof gibi bakar.

Baskılı dönemlerde rejimi yeren olağanüstü güzel, incelikli fıkralar-kimin yazdığı, ürettiği bilinmez- "kulak gazetesi" aracılığıyla tüm ülkeye yayılıverir.

Türk çizgi mizahı ise 1950'den sonra çok güçlü bir biçimde yaygınlaşarak gelişmiştir. Yazılı mizahta olduğu gibi çizgili mizahta da Nasrettin Hoca'nın etkilerini görmek olasıdır. Bu denli mizaha yatkın, bu denli mizahı seven bir ülkede aynı zamanda mizaha çok da kızılır. İşi ciddiye alarak o kadar çok dava açılmaktadır ki, bunu batıdaki hoşgörünün Türkiye'de olmamasına bağlayabiliriz.

Biz Türkler mizahı Batılı ülkelerden daha fazla önemsemekte, ciddiye almaktayız. Kısacası, "Türkiye'de mizah ciddi bir iştir" diyebiliriz. Sanırım Türk mizahının önemli bir özelliği de budur.

***

Yalın, çocuksu çizgileri biraraya getirerek çok güçlü kompozisyonlara ulaşabilen Steinberg'in grafik değer taşıyan çizgileri.. Olaf Gulbrasson'un rahat, kolaylıkla çizilmiş izlenimi bırakan, gözlemci, güçlü çizgileri.

André François'nın ustalığı, Flora'nın, Folon'un grafik ağırlıklı desenleri, Topor ve Gurmelin'in gravürü anımsatan çizgileriyle yansıttıkları kara mizahı, Siné'nin düzene başkaldıran isyancı yanı, Chavall ve Bosc'un ön plana çıkardıkları komik unsurları beğeniyle izlemişimdir.

Şunu da belirtmek isterim: Karikatür sanatının öncülüğünü yapmış olan Batı Avrupa'nın yanı sıra, son yıllarda Doğu Avrupa'da da çok usta çizerler yetişmiş ya da yetişmektedir. Onların bir çoğunu da ilgiyle izlemekteyim.

ETKİLENME SORUNU:

Mizah çizeri, çizgisinde ve olaylara bakış açısında bir üsluba ulaşmışsa, etkiden kurtulmuş demektir. Usta sayılan bazı çizerlerimizde bile bu etkilerin belirtileri açıkça görülmektedir. Batıda eleştiriciler, çizgi ve mizah unsuru yönüyle, bugün büyük sayılan Flora'nın, Steinberg etkisinde olduğunu yazmışlardı bir zamanlar. Önemli olan bu etkiden kurtulmaktır. Her sanatçı, başlangıçta beğendiği bir sanatçının etkisinde kalır.

Bugün genç karikatürcülerimiz için kaygı duymuyorum. Zamanla aralarında kişiliklerini bulacak olanlar çıkacaktır. Yalnız etkiden öte, kopyaya kadar varan karikatürlere de rastlıyorum.

" Mizah çizeri, halktan bir kişidir. Halkın sorunları, istekleri, özlemleri onun da istekleri, özlemleridir. Bu durumda, halkın yani okurun beklentisi arasında bir farklılık yoktur."

" Nasrettin Hoca gibi büyük bir usta yetiştiren Türkler, mizahı çok severler. Geleneksel hikaye, fıkra, hatta karikatürün kökeninde Nasrettin Hoca'nın etkileri vardır diyebilirim. Hoca, olaylara bir filozof gibi bakar. "

Biz Türkler mizahı Batılı ülkelerden daha fazla önemsemekte, oldukça ciddiye almaktayız. Sanırım Türk mizahının önemli bir özelliği de budur.

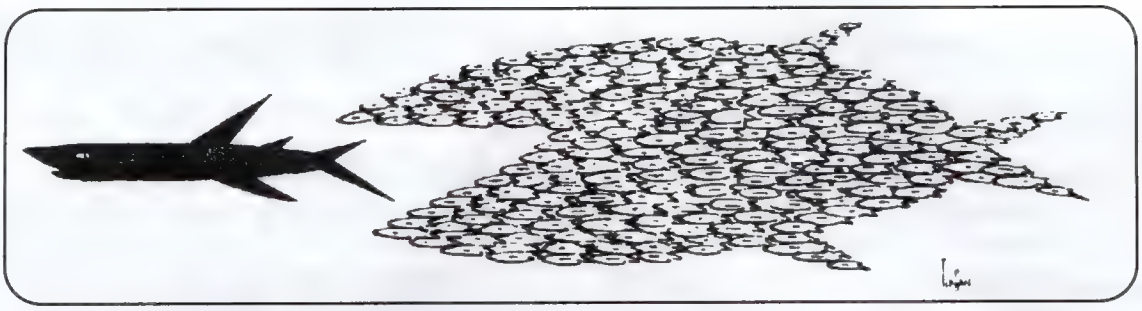

"Abdülcanbaz 1957 yılında Milliyet sütunlarında doğdu. Böyle bir tipi çizmekteki düşüncemi parasızlık geliştirdi. Abdülcanbaz başlangıçta yalnızdı.Bir turist rehberi, bir Yeşilçam simsarı, üç kağıtçı bir tipti."

Bazı hallerde olaylar iki sanatçıyı aynı konuya yaklaştırmakta yardımcı oluyor. Bakıyorsunuz aynı gün iki mizah çizeri aynı karikatürü yapmışlar. Çizenlerden biri ötekinin etkisi altındaysa bu rastlantılar daha da kolaylaşıyor. Sanatçı bazen de çok daha önceleri görmüş olduğu bir karikatürün konusunu farkına varmadan tekrarlamaktadır.

Çünkü, konu vaktiyle onu etkilemiş ve bilinçaltına yerleşmiştir. Ama bu tür rastlantıların seyrek olması gerekir. Eğer mizah çizeri sık sık başkalarının konusunu alıp çiziyorsa, bu bilinçli yapılıyor demektir ki, hem yeteneksizlik işareti, hem de hırsızlıktır. Bakıyorsunuz, elinden biraz çizgi çıkabilen bir kişi, eski konuları ya aynen ya ufak bir değişiklikle, ya da o konuyu çoğaltma usulüyle yıllar yılı saygın mizah çizeri olarak geçinme ortamı bulabiliyor. Ülkede bir mizah eleştiricisinin yokluğu da bunda etken oluyor.

***

Bant-karikatürün bizdeki ilk örnekleri, sanırım, sürekliliği ve etkinliği yüzünden, Cemal Nadir ile başlıyor. Amcabey (yazılı), Akla Kara, Dalkavuk (yazısız) gibi. Dışta bunun örnekleri çok...İyi örnekler arasında şunlar gösterilebilir:Les Poulets n'ont de chaisse: Copi, Peanuts:Schultz, The Little King: Soglow.

Bu alanda benim de çalışmalarım olmuştur. "Politikacının Maceraları" en nefeslisi oldu. Daha önceleri mizah çizerlerinin Türkiye'yi simgelemek için kullandıkları bu farklı, silindir şapkalı tip, böylece Türk karikatüründe eskisinden çok daha bol kullanılarak "Politikacı" tipinin değişmez simgesi haline gelmiştir.

ÇİZGİ-ROMAN:

Bugün, çok ayrı bir sanat kolu haline gelen, kitleler tarafından büyük yaygınlık kazanan çizgi-roman, günlük karikatürden daha çok ilgi görür hale gelmiştir.

Yurdumuzda çizgi-romanın ilk örneği, Çocuk Sesi dergisinde yayımlanmıştır. "Lüklüğün Serüvenleri" adlı bu sürekli çizgi-romanı Orhan Tolon çizmekteydi. Baytekin serisi (Flash Gordon) en fazla ilgi çekeni oldu. Daha sonraları Dolmuş dergisinde, Milliyet gazetesinde yerli çizgi-romanlar yayımlanmaya başladı. Suat Yalaz'ın Tarzan'ı, Altan Erbulak'ın Cafer ile Hürmüz'ü, Bedri Koraman'ın Cici Can'ı, Oğuz Aral'ın Hayk Mamer'i... Bunlar sürekli olamadılar. Bugün Gırgır dergisinde Oğuz Aral ve arkadaşları çizgi-roman türünü ön planda tutarak yeni tipler oluşturmuşlardır.

... VE "ABDÜLCANBAZ"

Abdülcanbaz 1957 yılında Milliyet sütunlarında doğdu. Böyle bir tipi çizmekteki düşüncemi parasızlık geliştirdi... Milliyet'te yayımlanan "Turist Rehberi" serüvenine Aziz Nesin'le birlikte başlamıştık. O yazıyor, ben çiziyor, gelirini de bölüşüyorduk. Bu serüvenden sonra Abdülcanbaz'ın isim babası olan Aziz Nesin, işlerinin çokluğundan olacak, vazgeçti. Abdülcanbaz başlangıçta yalnızdı. Bir turist rehberi, bir Yeşilçam simsarı, anasının gözü, hatta üçkağıtçı bir tipti... Tek başına sürdürmek zorunda kalınca, onu yeniden yaratmaya, karakterini yeniden çizmeye mecbur oldum. Abdülcanbaz giderek arınıp sağlam bir kişilik edindi.

Daha sonra karşıtları ve yandaşları ile değişik karakterlerin belirlendiği bir kalabalık oluştu onun çevresinde... Sanırım Abdülcanbaz'a duyulan ilgi yerliliğinden, geleneksel köklerinden renk almasından (Karagöz, Hacivat, Orta Oyunu gibi)

Bugün, çok ayrı bir sanat kolu haline gelen, kitleler tarafından büyük yaygınlık kazanan çizgi-roman, günlük karikatürden daha çok ilgi görür hale gelmiştir

Abdülcanbaz halktan bir kişidir. Değerlerini, cevherlerini yitirmemiş bir kişi..İyiden, doğrudan, halktan, haktan yana olduğu için güçlüdür. "Bizim insanımız" dır o.

ileri geliyor... Bir çizgi, bir üslup araştırması yanında, onun diğer çizgi romanlara benzememesi, kendine özgü anlatım, kendine özgü çizgi dünyası, kısacası bir üslup edinmesine çalıştım, hala da çalışıyorum. Bu özgün anlatımın bir bakış açısı vardır. Olayları, sonuçları bu açıdan bakarak değerlendirmek ve sonuca bağlamak gerekir.

Karagöz ve Hacivat'taki gibi halkın içinden kişiler, halkın karşısında kişiler vardır Abdülcanbaz'da. Olaylar içinde bunların çatışmaları, savunmaları görülür. Bizim halkımızın, insanımızın çatışmaları, savunmalarıdır bunlar. Abdülcanbaz'ın günümüzdeki yaygınlığını bu niteliklerine bağlamak yanlış olmaz sanırım.

Abdülcanbaz halktan bir kişidir. Değerlerini, cevherlerini yitirmemiş bir kişi... İyiden, doğrudan, halktan, haktan yana olduğu için güçlüdür. "Bizim insanımız" dır o. Halkın karşısında, kendilerine halktan ayrıcalık tanıyan

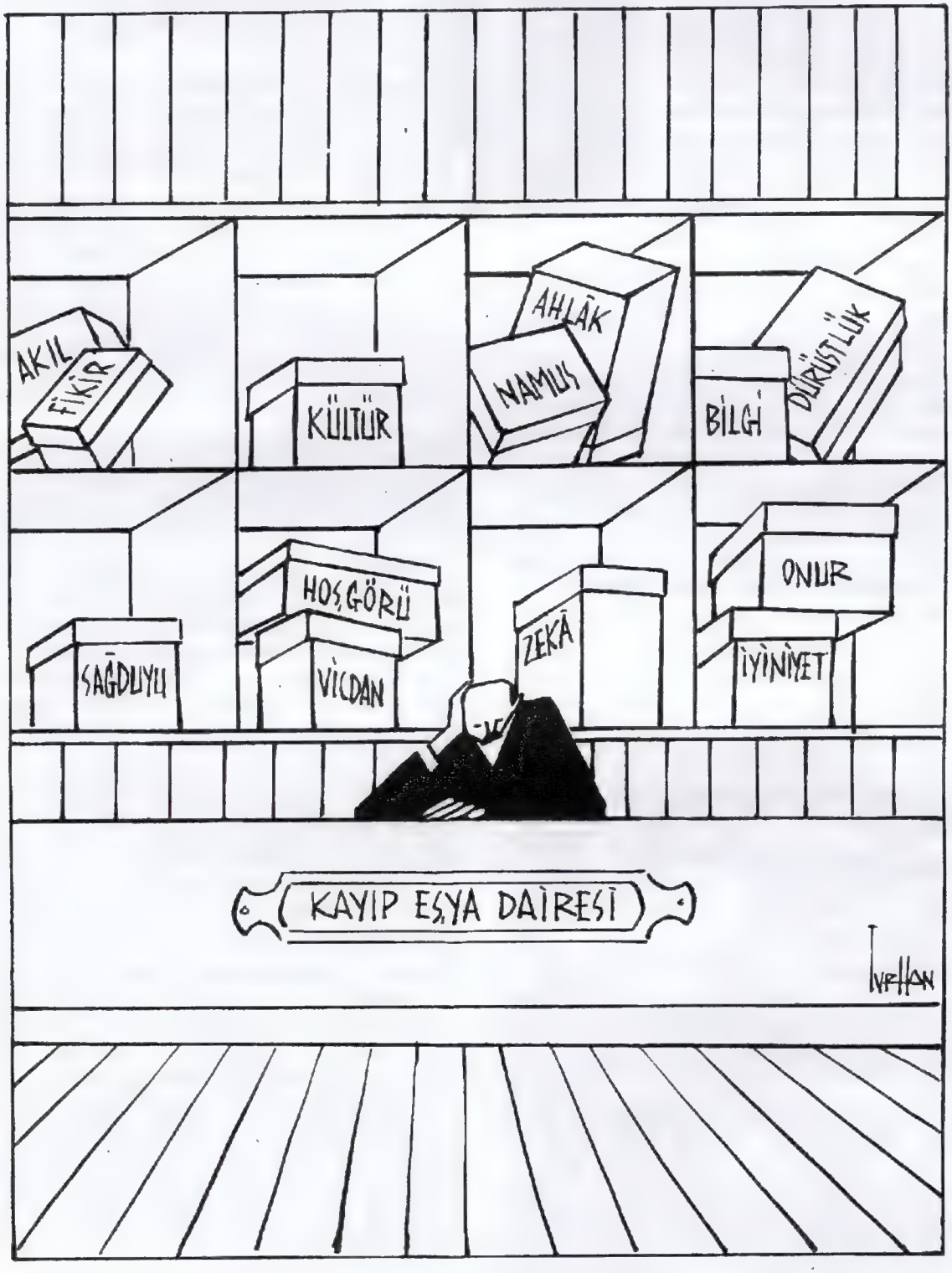

Kendine has çizgi tarzını nasıl yakaladığını Turhan Selçuk'tan dinleyelim: "Hiç yazı kullanmamak, çizgimi sadeleştirmek başlıca hedefimdi. Önceleri yuvarlak çizgilerle çalışıyordum. Sonraları çizgilerimi köşeleştirdim."

Turhan Selçuk'un eserlerini tanımlarken özellikle vurguladığı husus şudur: "Abdülcanbaz'a duyulan ilgi yerliliğinden, geleneksel köklerden renk almasından kaynaklanmıştır."

kişilerin tarihi süreç içinde elenmeleri, yok edilmeleri yanında, Abdülcanbaz'ın temsil ettiği prototipin sevilmesi, desteklenmesi, devamını sağlayan unsurlardan birincisidir. Sakin görünüşlüdür, fakat zamanında, ünlü Osmanlı tokadını en can alıcı noktaya vurmasını bilir. Halkını seven her dürüst ve namuslu kişide az çok Abdülcanbaz'lık vardır.

*

Gazetelerde yayımlanan çizgi-romanlara karşı bir tepki oluşmuştu bende. Kültür emperyalizminin hizmetinde, kapitalist dünyanın, geri kalmış ülkelerdeki propaganda araçlarıydılar tümü. Onlara karşıt bir çizgi-roman oluşturduğumu sanıyorum.

***

Yarışmalar çoğunlukla genç sanatçıları teşvik nedeniyle düzenlenir. Karikatür yarışmaları ise turistik nedenlerle giderek artıyor.

Karikatür yarışmalarının sakıncalı yönleri de var. Denetim olanağı olmadığı için, hayatında hiç karikatür çizmemiş bir kişi veya yeteneksiz, nefessiz bir mizah çizeri, bir ustanın çizgi ve konusunu kopya ederek yarışmaya katılıyor ve büyük ödül alıyor. Örnekleri çokça gösterilebilir.

**

Bence bu ödüller çizgiye değil, çizerine verilmelidir (Nobel ödülünde olduğu gibi).

Bir ülkenin sanatının ileri ya da geri olmasını, yarışmalarda kazanılan ödüllerle değerlendiremeyiz.

Yine iki mizah çizerini karşılaştırıp, "bu ödül almıştır, daha değerlidir; bu ödül almamıştır, değersizdir" gibi yargılara varmak da tamamen yanlıştır.

Kaldı ki yarışmalara girmeyen, karşı olan ustalar çoğunluktadır yeryüzünde ve ödül almış mizah çizerlerinin çoğu, onların ulaştıkları çizginin özlemi içindedirler.

ÇİZGİ KİŞİLİĞİ İÇİN:

Batı karikatürünü inceleme olanağı bulduktan sonra, bende ilk değişim başladı. Günlük gazete karikatürlerinde yazıyı atmak çok güç bir iştir. Buna rağmen hiç yazı kullanmamak, çizgimi sadeleştirmek amacım oldu. Önceleri yuvarlak çizgilerle çalışıyordum. Sonra çizgilerimi köşeleştirdim (Yeditepe'nin 1954'te yayımladığı kitabımda örnekleri vardır). Daha sonra yuvarlak ve köşeli çizgileri beraber kullanmaya başladım. Bir ara çok sert, çok düz çizgilerle çalıştım. Ama sadelikten hiç ayrılmadım. Çizgiyle beraber konularımda da kişilik edinmek için çabalarım oldu.

Önceleri karikatürlerimde yazı kullanmamak için özen gösterdim. Deneylerim, gazete ve dergi karikatürlerinde bunun okuyucu-sanatçı arasındaki alışverişi kısıtladığı sonucunu verdi. Daha sonra, anlatım çok açık olmadıkça -karikatürün tanımı çerçevesinde-yazı kullanmakta sakınca görmedim. Hatta yararlı buldum bunu.

***

Başlangıçta Aydede'de çalışırken, ilk eleştiriyi ayakları uzun çizdiğim için almıştım, düzelttim. Eleştiriye açık olmak gerek. Sonraki çizgilerimi yadırgayanlar okurlar değildi; gazetelerin başındaki, Cemal Nadir'in çizgileriyle şartlanmış kişilerdi. Buna karşın ben yeni çizgimi güçlü esprilerle destekleyerek yavaş yavaş kabul ettirme uğraşına girdim. Kolay olmadı, ama oldu. Okur yenileşmeyi seviyor, hatta zaman içinde tutkunu oluyor.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ:

Evimdeyim, masamın başındayım... Akşam haberlerini dinledikten sonra günün gazetelerini, dergilerini bir kez daha gözden geçiriyorum. Önümde boş beyaz kağıtlar... Konu arıyorum. Bir konu, bir konu daha buluyorum, bir konu daha... Kağıtların üzeri notlarla eskizlerle doluyor. Düşünüyor, bir tanesini seçiyorum.

Bazı konuları çizgiye dönüştürmek zordur. Bazıları kendiliğinden oluşuyor. Çizme süresi bununla ilişkilidir. Çizim bittiğinde başka birisinin yapıtıymış gibi eleştirici bir gözle inceler, beğenirsem hemen çinilerim. Beğenmezsem yırtarak yenisine başlarım.

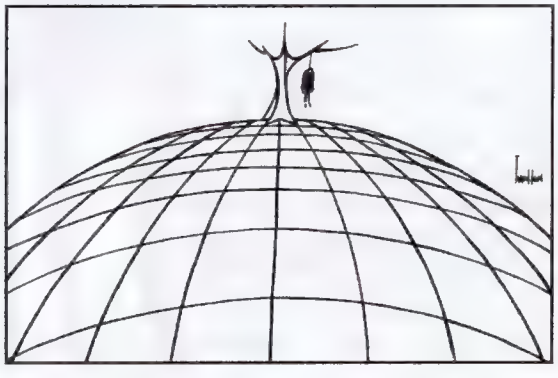

ALBÜMLER

• Turhan Selçuk Karikatür Albümü, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1954. • 140 Karikatür, Milliyet Yayınları, İstanbul 1959. •Turhan 62, Milliyet Yayınları, İstanbul 1962. • Hiyoroglif, İzlenim Yayınları, İstanbul 1964. • Hal ve Gidiş Sıfır, Altın Kitaplar, İstanbul 1969. • Söz Çizginin, Milliyet Yayınları, İstanbul 1979-80. • Bunlardan başka 36 Abdülcanbaz albümü yayımlandı.

ÖDÜLLER

• Turhan Selçuk, Gazeteciler Cemiyeti'nin düzenlediği "Gazetecilik Başarı Armağanları" yarışmalarında karikatür dalında dört kez birincilik ödülü kazandı:1955, 1982, 1986 ve 1988'de. • 1971'de Türkiye Sanatçılar Birliği tarafından "Halkın Sanatçısı" ödülüne değer görüldü (gerekçesi ve ödül töreniyle ilgili bilgi, "Basında Turhan Selçuk" bölümündedir). • 1984'de Plastik Sanatlar dalında Sedat Simavi Vakfı Ödülü'nü aldı. (Gerekçe:Jüri, sergisindeki yapıtlarında gerçekleştirdiği plastik sanatların sınırını genişleten, grafizmi sanatın bir öğesi durumuna getirerek gerek kendi sanatına, gerek Türk plastik sanatına yaptığı katkılar dolayısıyla Turhan Selçuk'u ödüle layık görmüştür".) • 1956'da, İtalya'da (Bordighera) "Altın Palmiye" ödülünü kazandı. • Aynı yıl, yine Bordighera'da Aero Club'un koyduğu "Gümüş Kupa"yı (Silver Cup of Aero Club) aldı. • 1962'de, yine Bordighera'da ikincilik ödülü "Gümüş Hurma" ya (Silberne Dattel) değer görüldü. • 1970'de İtalya Vasto'da "Ippocampo" ödülünü (Premio Ippocampo d'Art) kazandı. • 1975'de İtalya'da Vercelli Karikatür Bienali'nde ikincilik ödülü "Gümüş Kupa"yı aldı.

DIŞ BASINDA

• Turhan Selçuk'un karikatürleri, Amerika, İtalya ve İsviçre başta olmak üzere, bir çok ülkenin basınında yer aldı. Özellikle şu dergilerde çizdi: Il Travaso (Roma), Atlas (New York), Die Weld Woche (Zürih), Can Can, D.D.T. (Barselona), La Codorniz (Madrid), Yuk (Belgrad), Pardon (Frankfurt), Sovyetskaya Russiya (Moskova) World Press Review (New York), A Propos (Sofya). • "Torno il Turco che non bve", Corriere della Riviera (San Remo), Mart 1960. • "Caricaturista No. 1 della Turchia Turhan Selçuk", Il Travaso (Roma), 6 Şubat 1955. • "Turhan Selçuk", Naziona Sera - Romano Maccaria(Frenze), 8 Ocak 1960. • "Turhan", Atlas Magazine (New York), 1967. • "Turhan Selçuk", Giandi Finlandia, La Codorniz (Madrid), 1966. • "The World of Turhan Selçuk", Atlas Magazine (New York), Eylül 1971. • "Turhan Selçuk", Jurgen Roth, Pardon (Frankfurt), Ocak 1972. • "Turhan Selçuk", Gec, Super Humour (Milano), Kasım 1970. • "Giro del Mondo Innero", Il Giallo Mondadori (Milano), Ağustos 1964. • "Turhan Selçuk", Alexandre Alexandre. Nowum Gebrauchs Graphik, (Münih), 1979. • Caricature et caricaturistes, Paris 1989. • BT2, Paris 1989 • Mieux vaut en Rire, Paris 1989. • 1964'te Milano'da yayımlanan Anciclopedia del l'Umorismo'ya alınan iki Türk mizahçısından biri olan (öteki, Aziz Nesin) Turhan Selçuk'un karikatürleri şu albümlerde yayımlandı: • The Great Challenge, International Federation of Free Journalists, Londra 1958. • Slightly out of Order, The Viking Press, New York, 1958. • Plus ou est Fous, Hachette, Paris, 1959. • Cartoon 1961, Diogenes Verlag, İsviçre. • Ohne Worte, Verlag, Kurt Desch, Almanya 1961. • Selections of Afro-Asian People's Anti-Imperialistes Caricatures, Pekin, 1967. • Veredicts on Vietnam, Pemberton Books, Londra 1968. • Karikaturkei, Thomas Balkenhol, Hamburg 1971 -73. • 106 Best Modern Cartoonists, Gabrovo 1984. • Samlung Karikaturen Cartoons Basel, C. Merian Verlag, İsviçre.

MÜZELERDE

• Turhan Selçuk'un karikatürleri, dünyada az sayıda bulunan karikatür müzelerinin başlıcalarına alındı: • Karikatür Müzesi (The Cartoon Museum), Maderia Beach, FLA-Amerika Birleşik Devletleri. • Tolentino Müzesi (Tolentino Musei), İtalya. • Gabrovo Müzesi, Gabrovo- Bulgaristan. • Sammlung Karikatür Müzesi (Sammlung Karikaturen Cartoons) Basel-İsviçre • Muzeum Karykatury, Varşova-Polonya

TİYATRO ve FİLM

• Dostlar Tiyatrosu'nun "Abdülcanbaz" adlı çizgiromanından uyarlanarak "Abdülcanbaz'ın Harikulade Maceraları" adıyla 1972'de sahneye koyduğu oyun, geniş ilgi gördü; bir yıldan aşkın bir süre gösterimde kaldı. • TRT'nin Turhan'ı konu alan yarım saatlik biyografik filmi, 26 Ocak 1986 günü televizyonda gösterildi.

SERGİLER

• İlk kişisel sergisini 1951'de, İstanbul Şehir Galerisi'nde açtı. • Daha sonra Türk Karikatüristlerinin yurt içinde ve dışında açılan sergilerinde çizgileri yer aldı. • Yurt dışında katıldığı sergiler şunlar: 1956 ve 1962'de İtalya Bordighera'da açılan Karikatür Sergisi, • 1958'de Londra'da açılan "Büyük Alan" başlıklı siyasi karikatürler sergisi, • 1967'de Pekin'de açılan Afrika-Asya Halkları'nın Anti-Emperyalist Karikatürleri sergisi, • 1970'de İtalya Ippocampo-Vasto'da açılan karikatür sergisi • 1985'te Bulgaristan Gabrova'da açılan karikatür sergisi, • 1984'te Bulgaristan Gabrova'da açılan "En İyi 106 Çağdaş Karikatürist" sergisi, • Türkiye'de açılan kişisel sergileri ise şunlar: 1984'te İstanbul'da Maçka Sanat Galerisi'nde, • 1985'te Ankara Tanbay Sanat Galerisi'nde, • 1986'da Ankara Lamelta Sanat Galerisi'nde, • 1986'da Muğla Sanat Galerisi'nde, • 1989'da İstanbul'da Opera Sanat Galerisi'nde özgün baskı sergisi..

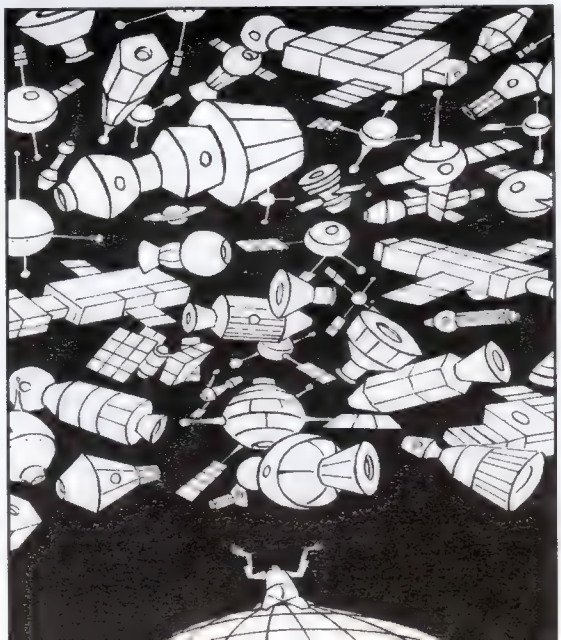

Kaynak: Bu kısma kadarki yazı, karikatür ve çizgiler "Turhan Selçuk Kitabı" (TÜYAP, 8. İstanbul Kitap Fuarı onuruna Alpay Kabacalı'nın editörlüğünde yayınlanmıştır, 1989) ve "Abdülcanbaz Külliyatı No:24" (Milliyet Yayınları) eserlerinden alınmıştır.

Abdülcanbaz'ın yüzündeki ifadesizliğin başka bir nedeni de gözlerinin çok küçük verilmiş olması. Gözler ince ve küçük birer çizgiyle belirtiliyor.

ABDÜLCANBAZ'IN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

ÜSTÜN ALSAÇ

Nedense çizgi-romanlar üstlerinde fazla durulup düşünülmeyen bir sanat türü. Oysa hemen hepimizi her gün gazetemizin bir köşesinde bunların bir kaç tanesi ile karşılaşıyoruz. Onlara biraz başka bir açıdan bakınca da oldukça ilginç yönlerini keşfetmek mümkün. Çizgi-romanların çokluğuna karşı bu tür üzerine ciddi incelemelerin, eleştirilerin olmayışı onların hem okuyucuları, hem de çizerleri açısından büyük bir eksiklik.

Çizgi-roman (Comic-strip), kahramanların maceralarının birkaç karelik bir resimler serisi, resimler bandının aracılığı ile anlatılması demek. Böyle seri halinde bir olayı anlatma sanatı aslında yeni değil, bunu tarih boyunca eski Mısır resim ve kabartmalarına kadar izlememiz mümkün. Çizgi-romanların getirdiği yenilik resim veya kabartma teknikleri yerine çizgisel, karikatürsel grafik teknikleri kullanması.Çizgi-romanları Fransız İhtilali'nden sonra gelişmeye başlayan karikatür sanatının bir yan ürünü olarak 19. yüzyılın sonralarına doğru İngiltere ve Fransa'da görüyoruz.Sonra da Amerika'ya atlıyor. Burada da gazetelerin gelişmesine paralel olarak hızla gelişiyor çizgi-romanlar ve 20. yüzyıl başında bugünkü şekillerini alarak dünyaya yayılmaya başlıyorlar. İlk örneklerde resim ile yazı henüz birbirinden ayrı; olayın hikayesi resmin altında yer alıyor. Sonraları ise konuşma balonları aracılığı ile resim ve yazı tek bir kare içinde birleşip beraberce bir bütün teşkil etmeye başlıyor. Aralarında gerek çizimleri, gerek konuları bakımından oldukça ileri ve ilginç seviyelere ulaşanlar oluyor.

Türk okuyucusu da çizgi-romanlara yabancı değil. Bir yandan Amerika'dan dünyaya yayılan çizgi-romanların bazıları başarılı adaptasyonları ile yurdumuzda da oldukça geniş bir popülerliğe erişirken öte yandan Türk sanatçıları da bu türde örnekler veriyorlar. Türk karikatürünün büyük ustası Cemal Nadir'in çizgi-romana da öncülük ettiğini görüyoruz. Amcabey, Dede ile Torun, Dalkavuk gibi tipleri çizgi-roman tekniği ile çizilmiştir. Daha sonra modern karikatür sanatı öncülerinin 1950'lerde yaptıkları aşamalarda çizgi-roman da ele alınıp çeşitlendirilen bir tür oluyor.

Çizgi-roman çok tutulan bir tür. Bunun ilk nedeni kolay okunabilir olması. Resim ortamından yararlanıldığı için de çizilen tipler en olmadık işleri yapabiliyorlar, bu da çizgi-romanların eğlendiriciliğini, sürükleyiciliğini arttırıyor. Bir kısım karikatür vasıflarını korurken bir kısmı da resimli-roman şeklinde gelişiyor. Gazetelerdeki başarıları üzerine kendi başlarına dergiler halinde de yayımlanmaya başlıyorlar (Comics).

Çizgi-roman önceleri ciddiye alınmayan, kendini kabul ettirememiş bir sanat türü olarak kalıyor, neredeyse okunması bile ayıp sayılan bir karşı sanat (anti-art) olarak görülüyor. Ama yaygınlığı, geniş kitlelere hitap edebilmesiyle bir süre sonra dikkatleri üstüne çekmeye başlıyor. Başlangıçta çocuklar için eğlenceli maceralar ve mizah dergilerinde komiklikler şeklindeyken zamanla büyüklere de hitap eden çizgi-romanlar çıkmaya başlıyor. Önceleri reddedilirken sonraları onlardan yararlanılmaya kadar gidiliyor: Klasiklerin çizgi-roman olarak yayımlanmaları gibi. Günümüzde ise çizgi-roman artık bir tür sanat olarak kabul ediliyor.

Ülkemizde çizgi-roman türünde oldukça ilginç çalışmalar var. "Abdülcanbaz" bunlardan bir tanesi. Modern Türk karikatür sanatçılarının en güçlülerinden biri olan Turhan Selçuk tarafından çizilmesi, uzun ömürlülüğü ve yaygın bir popülerliğe sahip oluşu bakımından diğerleri arasında önemli bir yeri var. Uzun bir süredir gazetelerde yayımlanan "Abdülcanbaz" şimdi de kitaplar halinde çıkıyor. Bu da onun çeşitli özelliklerinin toplu olarak incelenebilmesine, eleştirilebilmesine günlük gazetelerde yayımlandığı zamana göre daha rahat olanak sağlıyor.

ABDÜLCANBAZ KİMDİR?

Çizeri onu bize şöyle tanıtıyor: "O, her çağda halkın özlemini duyduğu, hayallerinde yaşattığı efsanevi bir tiptir. Bazen masal dünyalarında, bazen günümüzde sürdürür yaşantısını, bazen de uzayı adımlar... Halkını seven her dürüst ve namuslu kişide az çok Abdülcanbaz'lık vardır. Dürüsttür, cesurdur, akıllı ve zekidir. Yakışıklıdır, çelikten kaslara sahiptir. Bu üstün niteliklerini daima iyinin, haklının, ezilmişin yanında; sömürücülere, zalimlere, namussuzlara karşı kullanır. Osmanlı tokadı ile ün salmıştır." Bir baş-

ka yerde ise şöyle deniyor hakkında: "On beşinci yılını sürdüren bu çizgi-romanı izleyenler bilirler. Abdülcanbaz İstanbul'da kiralık ev ararken bitkin düşer, bir kulübede uyuya kalır. Rüyalara dalar... Osmanlıların batış devirlerinde bin bir serüven geçer başından. Artık o, her çağda halkın özlemini duyduğu efsanevi bir tip olmuştur.. Bazen masal dünyalarında yaşar, kötü tabiatlı devletlerle çarpışır... Bazen İstiklal Savaşımıza katılır, bazen deniz diplerini kulaçlar... Bazen meşin top peşindedir... Bazen Mezopotamya'da tekerleğin icadına katkısı olur... Bazen de uzayı adımlar."

Bu aslında hiç de öyle düşünüldüğü gibi önemsiz bir nitelik değil. İnsanı hayvanlardan ayıran en önemli nitelik düşünme yeteneği, onun yeri de baş. Dolayısı ile insanlar düşünmeye başladıklarından itibaren başa çok önem vermişler.

Uygarlıkta ilerleyip düşüncelerini semboller, yani resimler aracılığı ile anlatmaya başlardıklarında da bu önemi başı büyük çizerek belirtmişlerdir. Zaten onun için Abdülcanbaz'ın bu özelliği hemen dikkati çekiveriyor.

Bu rada denebilir ki, Abdülcanbaz karikatürü ifade aracı olarak kullanan bir çizgi-romandır, yani tipler karikatürize edilerek verilmiştir, onun için vücut ölçülerini, oranlarını bir karşılaştırma konusu yapmamak gerekir.

Diyebiliriz ki Abdülcanbaz'ın başından çok vücuduna önem verildiğini kanıtlayacak başka bir vücut ölçüsü de omuzları arasındaki açıklıktır. Gene çene altından başın tepesine kadar olan mesafeyi birim olarak kabul ettiğimizde normal insanda bunun iki katı olarak bulduğumuz omuz açıklığı Abdülcanbaz'da ortalama 2,5 gibi. Bazı aşırı hallerde, örneğin Abdülcanbaz bir kavgada veya bir kadın yanında ise, 3'e hatta 3,5'a çıktığını görüyoruz. Bu ona oldukça heybetli bir görünüş veriyor, sahip olduğu belirtilen çelikten kasları en açık şekilde gösteriliyor.

Abdülcanbaz'ı bu açılardan gözlemeye devam edersek başka özellikleri de dikkatimizi çekmeye başlıyor. Örneğin onun hiç gülmediğini görüyoruz. Hatta daha genel olarak yüz ifadesinin hemen hiç denecek kadar az değiştiğini farkediyoruz. Heyecan, korku, sevinç, üzüntü gibi hisleri onun yüzünden okumak adeta imkansız. Bu yüz ifadelerinin belirsiz oluşu başının oldukça küçük çizilmiş olmasından çıkan çizim güçlüklerinden geldiği gibi yüzünün çok hakim iki eleman tarafından yarı yarıya kapanmış olmasından da ileri geliyor:

Burnu ve bıyıkları. Burada da dış ölçülerine bakacak olursak normalden farklı ölçülerle karşılaşıyoruz. Burun uzunluğu normal insanda çene altından başın tepesine kadar olan mesafenin 1 / 4'ü kadar olurken bu Abdülcanbaz'da 1 / 1,8 ile 1/2,6 arasında, yani ortalama 1/2 kadar ki, normalin iki katı gibi. Bu biçimi Abdülcanbaz'a mağrur bir hava kazandırıyor.

Abdülcanbaz'ın yüzündeki ifadesizliğin başka bir nedeni de gözlerinin çok küçük verilmiş olması. Gözler küçük birer çizgiyle belirtiliyor. Bütün bunlar yukarda sözünü etmiş olduğumuz öteki çizgi-roman kahramanlarından çok farklı. Hoş Memo'nun küçük bir burnu, hislerini gayet iyi ifade eden kalın kaşları var. Boncuk Ana'nın burnu o kadar küçük sayılmazsa da gözleri de kocaman. Geniş popülerliğini bu niteliği ile elde ediyor. Hoş Memo veya Asteriks tonton bulunup seviliyor, o ise korkulan, saygı duyulan bir tip oluyor. Her yaptığı şey bir "baba"nın tartışılmaz "doğru"luğunu taşıyor, çünkü ne okuyucusundan, ne de çizgi-romanın öbür tiplerinden onun yaptıklarına, düşündüklerine hiçbir tepki gelmiyor, olduğu gibi kabul ediliyor.

Bir çocuk için nasıl babasının eli yardımcı, koruyucu ama aynı zamanda cezalandırıcı bir şey ise, Abdülcanbaz'da da sembolik olarak ifadesini buluyor: Ünlü "Osmanlı tokadı"nda! "Harikulade serüvenlerinde" yaramazlık yapanları dayak atarak cezalandırıyor, Abdülcanbaz. Okuyucu da o dayağı kendi değil de bir başkası, sevilmeyen bir başkası yedi diye memnun oluyor, yoksa hak yerini buldu diye değil, çünkü Abdülcanbaz da her baba gibi bazen haksız yere de dayak atabiliyor.

Çizgi-romanın baş kahramanı Abdülcanbaz'ı ve özelliklerini böylece biraz tanıdıktan sonra onunla birlikte maceralarda yer alan arkadaşlarına da bir göz atalım. Abdülcanbaz'ın yanında iki önemli tip var: Tarzan ve Fettah. Turhan Selçuk bize Tarzan'ı şöyle anlatıyor: "Tarsus'ta doğmuştur. Saf ve temiz yürekli bir Anadolu çocuğudur... Heybetli bir yapısı, ilahi bir gücü vardır. Cesareti ile ün salmıştır... " Tarzan çizgi-romanın kaba kuvvet temsilcisi. Bunu da çıplak olarak verilen vücudu ile belirginleştiriyor. Başı çok küçük, gür bir saç-sakal kümesi içinde kaybolmuş bir halde.

Ona zaten pek ihtiyacı da yok, işi ilahi gücünü arada sırada Abdülcanbaz'ın paralelinde kullanmak. Kökü çok eskilere kadar inen sembollerle, kuvvet, kudret sembolü olan saç-sakala ile bu ilahi gücü daha da belirli bir şekil alıyor (İncil'deki Samson ve Dalilah efsanesi!). Yüzü hiç görünmüyor, yalnız erkeklik sembolü burnu meydanda. Ama Tarzan'ın bu nitelikleri Abdülcanbaz ile yarışacak bir şekilde değil, tersine onun yanında yer alacak şekilde. Duygusal bir yanı var Tarzan'ın, bütün kahramanlar içinde onun doğum yerini bize söylüyor çizeri: Tarsus. Bunun da nedenini sanatçımızın hayat hikayesinden çıkarmak mümkün belki de:

Turhan Selçuk, babası asker olduğu için öğrenimini Anadolunun değişik yerlerinde yapıyor. Liseyi de Adana 'da bitiriyor.Lise devresi bir insanın eğitiminde önemli yeri olan bir devre, çocukluktan kurtulunup büyüklüğe ilk adımların atıldığı, herşeyin masal dünyalarındaki gibi güzel olmadığının anlaşılmaya başlandığı, ilk aşkların yaşandığı bir devre.

Kimbilir, Tarzan belki de çizerinin bu çağlarından kalmış bir anıdır, oranın temiz yürekli bir yerlisi, belkide çok yakın bir arkadaş. Nasıl Abdülcanbaz "şimdiki zaman" etkenleriyle yaratılmışsa Tarzan 'da belki böyle muhtemel bir "geçmiş zaman" etkeni ile yaratılmış olabilir.

Kaynak:
Yeni Dergi
1973
Sayı, 101

BİR ÇİZGİROMAN

YAZAN ÇİZEN: EROL ABASIZ

Alparslan' ın Elçisi - 1

EROL ABASIZ

Alparslan'ın Elçisi - 2

BİR ÇİZGİROMAN

EROL ABASIZ

Alparslan'ın Elçisi - 3

Alparslan'ın Elçisi - 4

EMİR SAVTEKİN'İN TARİH KİTAPLARINA GEÇEN BU CEVABI İMPARATOR ROMEN DİYOJEN'İ ÜRKÜTMÜŞTÜ AMA BOZUNTUYA VERMEDİ.

BİR ÇİZGİ USTASI

MUSTAFA EREMEKTAR

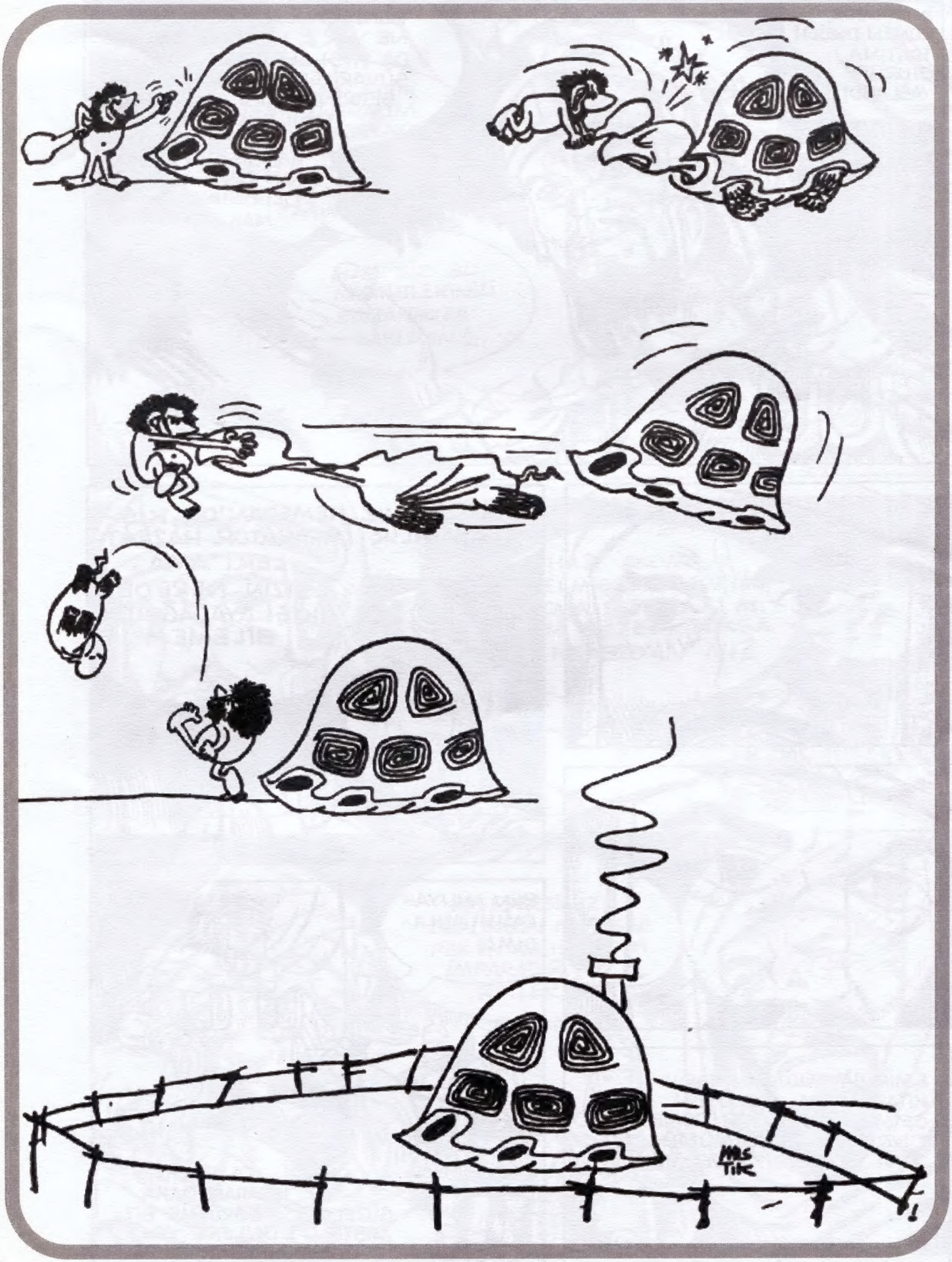

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

Genç Yeteneklerden
KARİKATÜR SERGİSİ

Açılış: 26 MAYIS 2000 / Saat:18.00

TARIK ZAFER TUNAYA KÜLTÜR MERKEZİ,
TÜNEL - BEYOĞLU, TEL: (0212) 293 12 70

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞII

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ KÜLTÜR
İŞLERİ DAİRE
BAŞKANLIĞI
KARAMİZAH
MERKEZİ AYLIK
YAYIN ORGANIDIR

YIL 2
SAYI 18
2000

MİZAH KÜLTÜRÜ

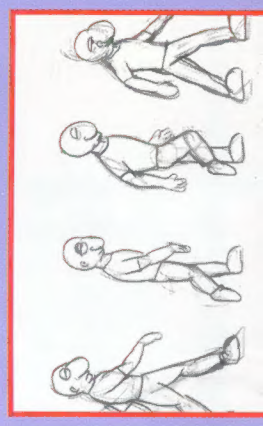

KARA mizah merkezi "BU DERGİ SİZİNDİR. ALABİLİRSİNİZ!"